

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра всесвітньої історії

На правах рукопису

СЛЕДНЬОВ ВЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ
КОНФЛІКТ ІЗРАЇЛЮ З АРАБСЬКИМ СВІТОМ: ДОСВІД ДЛЯ
УКРАЇНИ

Спеціальність: 032 «Історія та археологія»

Освітньо-професійна програма: «Історія, європеїстика, археологія»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

КАЛІЩУК ОКСАНА МИКОЛАЇВНА,

доктор історичних наук,

професор кафедри всесвітньої історії

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №
засідання кафедри всесвітньої історії
від 2025 р.
Завідувач кафедри
проф. Стрільчук Л. В.

ЛУЦЬК - 2025

АНОТАЦІЯ

Следньов Вячеслав Александрович. Конфлікт Ізраїлю з арабським світом: досвід для України. – Кваліфікаційна робота. На правах рукопису.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр». Спеціальність: 032 «Історія та археологія». Освітньо-професійна програма: «Історія, європеїстика, археологія». Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2025.

Робота присвячена проблемам ізраїльсько-арабських взаємовідносин.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, об'єкт, предмет, завдання і методологічну основу: розкрито практичне значення отриманих результатів. Рівно ж висвітлено історіографію та джерельну базу.

Як будь-яке збройне протистояння арабо-ізраїльський конфлікт має глибоке підґрунтя та свої етапи. Саме тому у першому розділі розглянуто витоки та причини конфлікту, а також відносини Ізраїлю з Єгиптом, Йорданією, Ліваном і роль ХАМАСу у розгортанні конфлікту. Це є важливим для уникнення подібної ескалації та напрацювання механізмів впливу на сторони конфлікту.

У другому розділі проаналізовано спроби врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту та сучасні події 2023-2025 років. Попри зусилля міжнародної громадськості саме через глибоку закоріненість етнічного конфлікту на Близькому Сході та непримиренність сторін він триває донині.

Початок прямого збройного протистояння, а особливо початок широкомасштабної російсько-української війни зробили вивчення досвіду арабо-ізраїльського конфлікту надважливим. Саме тому третій розділ кваліфікаційної роботи присвячено узагальненню досвіду Ізраїлю у сфері стратегії безпеки, дипломатії та інформаційного протистояння.

Ключові слова: арабо-ізраїльський конфлікт, Ізраїль, арабський світ, міжнародна безпека, збройні конфлікти, миротворчі ініціативи, національна безпека, Україна, російсько-українська війна.

ANNOTATION

Sliednov Viacheslav Oleksandrovych. Israel's Conflict with the Arab World: Lessons for Ukraine. – Qualification work. Submitted as a Manuscript.

A thesis submitted for the degree of Master. Specialty: 032 "History and Archaeology". Educational and Professional Program: "History, European Studies, Archaeology". Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2025.

The thesis is devoted to the problems of Israeli-Arab relations.

The introduction substantiates the relevance of the research topic, defines its aim, object, subject, objectives, and methodological framework, and reveals the practical significance of the obtained results. The historiography and source base of the study are also examined.

Like any armed confrontation, the Arab-Israeli conflict has deep roots and distinct stages of development. Therefore, Chapter 1 examines the origins and causes of the conflict, as well as Israel's relations with Egypt, Jordan, and Lebanon, and the role of Hamas in the escalation of the conflict. This analysis is important for preventing similar escalations and for developing mechanisms of influence on the parties to the conflict.

Chapter 2 analyzes attempts to resolve the Israeli-Palestinian conflict and contemporary developments during 2023-2025. Despite the efforts of the international community, the conflict continues to this day due to its deep ethnic roots in the Middle East and the irreconcilability of the parties involved.

The onset of direct armed confrontation, and especially the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war, has made the study of the Arab–Israeli conflict experience extremely important. Therefore, Chapter 3 of the qualification thesis is devoted to summarizing Israel's experience in the fields of security strategy, diplomacy, and information confrontation.

Keywords: Arab–Israeli conflict, Israel, Arab world, international security, armed conflicts, peace initiatives, national security, Ukraine, Russian-Ukrainian war.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ВІДНОСИНИ З АРАБСЬКИМИ КРАЇНАМИ.....	16
1.1. Витоки та причини конфлікту.....	16
1.2. Ізраїль та Єгипет	20
1.3. Ізраїльсько-йорданські відносини	29
1.4. Конфлікти з Ліваном	32
1.5. ХАМАС та інтифада	38
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА СУЧАСНІ КОНФЛІКТИ	42
2.1. Спроби врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту	42
2.2. Сучасні конфлікти	52
РОЗДІЛ 3. ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	63
3.1. Стратегічні та військові уроки Ізраїлю.....	63
3.2. Дипломатія безпеки та міжнародні партнерства	65
3.3. Управління конфліктом та підготовка до тривалого протистояння...67	
3.4. Інформаційна безпека та протидія пропаганді	69
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження: Арабо-ізраїльський конфлікт є одним із найтриваліших і найскладніших у сучасній світовій історії, охоплюючи понад століття політичних, релігійних та соціальних протиріч. Його витoki пов'язані із суперечностями між єврейським і арабським населенням Палестини, зростанням національних рухів у першій половині ХХ століття, процесами деколонізації та формуванням державних утворень у регіоні. Упродовж десятиліть конфлікт набув міжнародного значення, ставши ареною для активного втручання світових та регіональних гравців, що намагалися впливати на баланс сил, стабілізувати ситуацію або, навпаки, посилити власний політичний вплив.

Сучасні прояви конфлікту, включно з війною в Газі 2023-2025 років, показують, наскільки складною є взаємодія між державами, воєнізованими групами та міжнародними організаціями у регіонах із тривалою історією конфліктів. Масштаб насильства, гуманітарних втрат і соціальної дестабілізації створює прецеденти, які важливо аналізувати для розуміння сучасних конфліктів та загроз міжнародній безпеці. Дослідження арабо-ізраїльського конфлікту дозволяє виділити ключові фактори, що спричиняють тривалу ескалацію, а також оцінити ефективність миротворчих ініціатив, таких як «Дорога до миру», Аннаполісска конференція та Арабська мирна ініціатива, які намагалися встановити стабільність і створити умови для тривалого миру.

Особлива актуальність теми зумовлена тим, що уроки арабо-ізраїльського конфлікту мають практичне значення для сучасних держав, які зіткнулися з зовнішньою агресією або внутрішніми соціально-політичними напруженнями. Аналіз причин, форм і наслідків тривалих військових конфліктів, а також міжнародного посередництва у їх вирішенні, може стати

основою для розробки стратегій національної безпеки, системи запобігання ескалації та ефективного реагування на кризи. Дослідження історії та сучасного стану арабо-ізраїльського конфлікту також дозволяє виявити закономірності поведінки держав та груп у конфліктних ситуаціях, оцінити роль міжнародного права, гуманітарних норм та глобальної дипломатії у врегулюванні суперечностей.

Таким чином, актуальність теми обумовлюється не лише необхідністю глибокого історичного аналізу одного з ключових конфліктів сучасного світу, але й його практичною значущістю для забезпечення міжнародної безпеки, формування ефективних миротворчих стратегій та вироблення уроків для держав, що прагнуть зберегти суверенітет, стабільність і територіальну цілісність у складних міжнародних умовах.

Об'єкт дослідження: Арабо-ізраїльський конфлікт як комплексне міжнародне явище, що включає військові, політичні, соціальні та гуманітарні аспекти взаємодії держав і народів.

Предмет дослідження: Історичний розвиток конфлікту, ключові етапи та війни, мирні ініціативи та міжнародні посередницькі зусилля, а також уроки, що можуть бути застосовані у практиці національної та міжнародної безпеки.

Мета і завдання дослідження: Метою роботи є комплексний аналіз арабо-ізраїльського конфлікту, визначення його причин, ключових фаз розвитку, оцінка мирних ініціатив та формування уроків для сучасної України.

Реалізація мети передбачає виконання таких завдань:

1. Дослідити історичні, політичні та релігійні передумови виникнення конфлікту та його розвиток у XX-XXI століттях.

2. Проаналізувати основні військові та політичні етапи конфлікту, включно з арабо-ізраїльськими війнами, інтифадами та сучасними операціями в Газі 2023-2025 років.
3. Оцінити роль міжнародних миротворчих ініціатив, таких як «Дорога до миру», Аннаполіська конференція та Арабська мирна ініціатива, у зниженні напруженості та регулюванні конфлікту.
4. Проаналізувати гуманітарні, соціальні та економічні наслідки конфлікту для населення регіону та для міжнародного права.
5. Систематизувати уроки арабо-ізраїльського конфлікту, які можуть бути застосовані для України та інших держав у питаннях національної безпеки, територіальної цілісності та врегулювання збройних конфліктів.

Хронологічні межі роботи охоплюють період від середини ХІХ століття до жовтня 2025 року. Нижня межа визначена необхідністю показати формування довготривалих передумов арабо-ізраїльського конфлікту: зародження ідей модерного сіонізму, трансформацію політики Османської імперії, зростання єврейської імміграції до Палестини та паралельний розвиток арабського національного руху. Саме в цей час виникли ключові політичні, етнічні та ідеологічні чинники, які згодом перетворилися на основні лінії конфлікту.

Верхня межа - жовтень 2025 року - обрана через те, що конфлікт залишається актуальним і динамічним: події після ескалації 2023 року, зміни у стратегії Ізраїлю на кордонах із Ліваном та в секторі Газа, внутрішньополітичні трансформації в Ізраїлі та арабських державах, а також оновлені підходи міжнародних посередників напряду впливають на регіональну безпеку. Включення найновіших подій дозволяє об'єктивно оцінити сучасну фазу конфлікту та виявити, який саме досвід Ізраїлю є релевантним для України в умовах тривалого протистояння з Росією.

Таке окреслення часових рамок дає змогу поєднати ґрунтовний історичний аналіз із актуальною політичною перспективою, що забезпечує цілісне бачення розвитку конфлікту і його значення для сучасних міжнародних відносин.

Методологія дослідження: У роботі застосовано історичний, порівняльний та системний підходи, аналітичні та синтетичні методи, індукцію і дедукцію, а також узагальнення і класифікацію для побудови цілісної картини конфлікту та його уроків. Об'єктивність дослідження забезпечило використання різновидових джерел та урахування науково обґрунтованою інтерпретацією фактів.

Історіографія арабо-ізраїльського конфлікту пройшла кілька етапів розвитку - це пов'язано з тим, як змінювалася політична ситуація, суспільні настрої та міжнародна обстановка. Цей конфлікт є предметом багатьох наукових досліджень, що розглядають його з різних точок зору - від військових стратегій до політичних, соціальних та міжнародних аспектів. Зокрема, історіографія досліджень конфлікту має певну еволюцію, залежно від змін у міжнародному контексті, розвитку технологій і теоретичних підходів.

Перші дослідження, які з'явилися після створення Ізраїлю в 1948 році, здебільшого мали емоційно забарвлений характер і часто зводилися до дослідження військових аспектів конфлікту. Важливим історичним джерелом для перших років є роботи ізраїльських істориків та політиків, які представляли конфлікт через призму необхідності забезпечення безпеки Ізраїлю в умовах ворожого оточення. Однак вчені часто ігнорували соціальні та політичні проблеми, які призвели до конфлікту, а також неврегульовані питання, що стосуються прав палестинців.

У 1970-1980-х роках історіографія змістила акценти на аналіз міжнародного виміру конфлікту. Ізраїль став активним учасником глобальної

політики, а його роль у Холодній війні вимагала комплекснішого підходу до досліджень. Тема зовнішньої політики Ізраїлю, зокрема впливу США, стала предметом численних наукових праць. Ось, наприклад, в роботі В. Ю. Бузаня «Арабсько-ізраїльський конфлікт у контексті суперництва між США та СРСР (1956-1991 рр.)» (2013) аналізується роль двох супердержав у розвитку конфлікту, їх стратегічні інтереси та дипломатичні зусилля, які в умовах Холодної війни впливали на події на Близькому Сході. Бузань надає особливу увагу ідеологічному аспекту, що позначався на зовнішньополітичних курсах США та СРСР і їхній політиці щодо Ізраїлю та арабських країн.

З 1990-х років і до сьогодні зростає інтерес до аналізу мирних процесів, а також до вивчення внутрішньої політики Ізраїлю. Роботи, такі як «The Iron Wall» Авраама Шлейма (2014), акцентують увагу на внутрішньополітичних питаннях, які визначали ізраїльську стратегію безпеки. Шлейм у своїй книзі детально розглядає концепцію «залізної стіни», що стала основою ізраїльської стратегії щодо арабських країн, і критикує її за відсутність довготривалих мирних ініціатив. Іншим важливим дослідженням є робота «A History of the Israeli-Palestinian Conflict» М. Тесслера, яке дає всебічний аналіз конфлікту, підкреслюючи значення різних етапів і ключових подій у розвитку цієї проблеми.

Протягом 2000-х років і до тепер історіографія конфлікту все більше включає аспекти тероризму, боротьби з радикалізмом і новітніх технологій ведення війни. Наприклад, в статті «ХАМАС: що це за радикально-ісламістський рух і хто його підтримує?» (DW, 2025) досліджується діяльність терористичних угруповань, таких як ХАМАС, що стали важливим фактором арабо-ізраїльського конфлікту. Важливою частиною цього дослідження є аналіз політичних, релігійних і військових аспектів діяльності

таких груп і їхніх взаємодій з іншими акторами регіону, зокрема з Іраном та Сирією.

Сучасні дослідження звертають увагу на практичні уроки, які Україна може винести з досвіду Ізраїлю. Одна з важливих тем, що стала предметом дослідження, - це спільні уроки безпеки, зокрема в умовах боротьби з тероризмом та гібридними загрозами. Стаття «Ізраїль вивчає уроки війни в Україні: деякі висновки експертів неочікувані і надважливі» (2025), що була опублікована на порталі «Інформатор», зокрема піднімає питання про вивчення досвіду боротьби з іранськими дронами та важливість оперативної реакції на нові типи загроз для національної безпеки.

Іншим прикладом є стаття «Ізраїль планує надати Україні систему попередження про повітряну загрозу», в якій йдеться про технічну допомогу Ізраїлю в контексті боротьби з повітряними загрозами для України. Це вказує на те, як країни з подібними викликами в галузі безпеки можуть обмінюватися досвідом і надавати допомогу одна одній.

Додатково, роботи таких авторів, як Гамаль Абд ан-Насир, «Щоденник про війну в Палестині» (2020), дають цінну інформацію щодо того, як важливі арабські лідери сприймали конфлікт і як вони вели внутрішньополітичні та міжнародні переговори. Це дозволяє глибше зрозуміти роль ідеології та національних інтересів в контексті арабо-ізраїльських відносин, а також порівняти це з українським досвідом у війні з Росією.

Не менш важливими є праці, що досліджують вплив ЗМІ на конфлікт. В статті «Ізраїльські військові запровадили нові обмеження на висвітлення в медіа солдатів, які несуть бойову службу» (2025) розглядається вплив медіа на громадську думку під час війни, що можна порівняти з впливом медіа на висвітлення війни в Україні.

Дослідження арабо-ізраїльського конфлікту включає як наукові праці, так і сучасні статті та новини, що аналізують політичні, військові та міжнародні аспекти конфлікту. Одним із основних робіт є наукові роботи, які охоплюють різні етапи конфлікту. Наприклад, дисертація В. Ю. Бузаня «Арабсько-ізраїльський конфлікт у контексті суперництва між США та СРСР» дає детальний аналіз на етапі Холодної війни. Книги, як-от «The Iron Wall» Авраама Шлейма та «A History of the Israeli-Palestinian Conflict» М. Тесслера, надають глибоке розуміння історичних аспектів конфлікту та його еволюції в часі.

Сучасні публікації, такі як «Ізраїль вивчає уроки війни в Україні», «ХАМАС: що це за радикально-ісламістський рух і хто його підтримує?», а також статті про військові та технічні аспекти безпеки, зокрема «Ізраїль планує надати Україні систему попередження про повітряну загрозу», дозволяють порівняти досвід Ізраїлю з ситуацією в Україні і висвітлюють актуальні питання боротьби з сучасними загрозами.

Ці джерела формують міцну основу для дослідження арабо-ізраїльського конфлікту та уроків, які Україна може винести з цього досвіду, особливо в контексті боротьби з тероризмом, військовою агресією та технологічними викликами безпеки.

Джерельна база цього дослідження об'єднує найрізноманітніші матеріали, які дозволяють побачити арабо-ізраїльський конфлікт не лише як історичну подію, а як складну політичну реальність, яка склалася через рішення державних діячів, міжнародних організацій, дипломатів і військових. Основою слугують офіційні документи ООН - передусім відомі резолюції 181, 242 і 338, що свого часу визначали рамки переговорів та задавали напрямки пошуку миру. У роботі використовуються також Кемп-Девідські угоди, документи «Осло», ізраїльські та арабські безпекові

доктрини, матеріали Ліги арабських держав та низка американських дипломатичних меморандумів, які серйозно змінили ситуацію в регіоні.

Важливою складовою стали інтерв'ю та публічні заяви політичних лідерів, які особисто займалися розв'язанням конфлікту. Значну увагу приділено інтерв'ю колишнього прем'єр-міністра Лівану Саада Харірі, де він пояснює, як зовнішні сили та внутрішні політичні розлами формують позицію Лівану щодо Ізраїлю та Палестини. Не менш важливими є думки ізраїльського дипломата та історика Шломо Бен-Амі, який у своїх інтерв'ю та аналітичних коментарях ділиться досвідом переговорів і відкрито говорить про труднощі, що стояли на шляху ізраїльсько-палестинського діалогу. У роботі враховано виступи й заяви президентів Ізраїлю - Іцхака Рабіна, Шимона Переса, Реувена Рівліна, а також ключові звернення арабських лідерів: Анвара Садата, Хосні Мубарака, королів Хусейна та Абдалли II. Окреме місце займають мемуари американського президента Джиммі Картера та промови Білла Клінтона і Джорджа Буша-молодшого - адже вони часто виступали як посередники й відігравали критичну роль у переговорах.

Сукупність цих джерел створює підґрунтя для всебічного аналізу конфлікту та оцінки того, який саме досвід Ізраїлю може бути корисним для України сьогодні.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в комплексному аналізі арабо-ізраїльського конфлікту з точки зору його історичних, політичних, гуманітарних та міжнародно-правових аспектів, а також у визначенні практичних уроків, які можуть бути застосовані для підвищення ефективності систем національної безпеки та запобігання ескалації збройних конфліктів у інших регіонах світу.

Апробація результатів дослідження відбулася шляхом обговорення на засіданні кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Структура дослідження: магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (71 позицій). Загальний обсяг дослідження становить 82 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ВІДНОСИНИ З АРАБСЬКИМИ КРАЇНАМИ

1.1. Витоки та причини конфлікту

Кінець XIX століття палестинська територія входила до складу Сирійського вілайєту (губернії) Османської імперії; вона була поділена на два санджаки (провінції). Уже в 1887 році Єрусалим отримав певну автономію від Османської імперії, щоб підкреслити її надетнічну та надкультурну політику. Тоді юдеї становили невелику меншість - близько 23000 осіб - і були інтегровані з іншими етнічно-релігійними громадами та, загалом, у культурне життя регіону [51].

Проте приблизно в середині XIX століття почав діяти єврейський проєкт, спрямований на завершення тисячолітньої діаспори, що виникла внаслідок численних переслідувань, і на відновлення єврейської нації, яка дозволила б повернутися до «обіцяної землі» з Біблії, звідки євреїв вигнав римський імператор Тит.

Напруження між сіоністським рухом і арабськими жителями Палестини почало зростати після 1880-х років, коли імміграція європейських євреїв до Палестини збільшилася. Ця імміграція розширила єврейські громади в османській Палестині за рахунок придбання земель у Османської держави та окремих арабських землевласників - ефенді, а також створення єврейських сільськогосподарських поселень (кібуців). У той час араби жили фактично у феодальних умовах на землях ефенді. Демограф Джастін Маккарті, спираючись на османські переписні дані, оцінив населення Палестини у 1882-1883 роках приблизно у 468 тис. осіб, з яких 408 тис. були мусульманами, 44 тис. - християнами, а 15 тис. - євреями. Напередодні Першої світової війни ці цифри зросли до 602 тис. мусульман, 81 тис. християн та 39 тис. євреїв, не враховуючи схожу за чисельністю групу євреїв

- не османських громадян. Перший головний статистик Ізраїлю Роберто Баккі навів подібні дані, хоча й із нижчою оцінкою мусульманського населення - 525 тис. у 1914 році [51].

У період Британського мандату ключовим документом стала Декларація Бальфура 1917 року, у якій уряд Великої Британії висловив підтримку створення «єврейського національного дому» в Палестині. Це посилювало напруження між арабами, що проживали на території Мандатної Палестини, та євреями, які прибули ще за часів Османської імперії. Підписана у січні 1919 року угода Фейсала - Вейцмана мала на меті сприяти арабо-єврейській співпраці щодо створення єврейського національного осередку в Палестині та арабської держави на більшій частині Близького Сходу, однак практичного впливу на конфлікт вона майже не мала [54].

У 1920 році Сан-Ремська конференція загалом схвалила англо-французьку угоду Сайкса - Піко 1916 року, передавши Британії територію сучасної Йорданії, землі між річкою Йордан і Середземним морем та Ірак, а Франції - Сирію і Ліван. У 1922 році Ліга Націй офіційно створила Британський мандат для Палестини і Трансйорданії, частково реалізувавши зобов'язання Великої Британії перед Хашимітською династією. Територія на схід від Йордану була передана емірату Йорданії під владою еміра Абдалли, хоча й під сильним британським впливом, а землі на захід від річки стали Мандатною Палестиною. Попри численні британські обіцянки обом сторонам, Лондон заявляв, що ніколи не обіцяв усієї території ані арабам, ані євреям. Зростаюче напруження вилилося у насильство - зокрема у заворушення Небі-Муса 1920 року та яффські події 1921-го. З метою заспокоїти арабів і через неспроможність контролювати насильство, британці створили напівавтономний емірат Трансйорданію на землях Палестини на схід від річки Йордан (приблизно 77% усієї мандатної території).

Суперечливі прагнення арабського націоналізму та сіонізму створили

ситуацію, з якої британці не могли знайти вихід. Єврейські погроми в Росії й Україні та прихід до влади Адольфа Гітлера у Німеччині посилили прагнення сіоністів створити власну державу, що, у свою чергу, спричинило зростання арабських нападів на єврейське населення. Найгучнішими проявами стали різанина у Хевроні 1929 року, діяльність «Чорної руки» та Арабське повстання 1936-1939 років. Великим противником єврейської державності став призначений британцями Великий муфтії Єрусалима Хадж Амін аль-Хусейні.

У пошуках союзників проти британського правління муфтії встановив контакт із державами Осі. У відповідь Британія усунула його, обмежила єврейську імміграцію та посилила поліцейську присутність. Єврейське керівництво (Ішув) підтримувало політику стримування та оборони, але критикувало Британію за поступки арабському насильству та за ревізію зобов'язань, визначених у Декларації Бальфура. Розчарування цим курсом призвело до появи більш радикальної організації «Іргун», яку згодом очолив Менахем Бегін.

У 1936 році британці створили Королівську комісію з розслідування, відому як Комісія Піла. У звіті 1937 року вона запропонувала перше рішення про поділ території: арабам передавалася більша частина Негева, значна частина Західного берега та Газа; євреям - Тель-Авів, Хайфа, північ сучасного Ізраїлю та прилеглі райони; Британія зберігала контроль над Єрусалимом, Яффою та Віфлеємом. Єврейські лідери Хаїм Вейцман і Давид Бен-Гуріон умовили Сіоністський конгрес погодитися на ці пропозиції як основу для подальших переговорів. Араби категорично відкинули план і вимагали повного припинення єврейської імміграції та продажу земель, що спонукало британців різко скоротити імміграцію - зокрема й для євреїв, які намагалися врятуватися від Голокосту. [47]

Єврейський збройний опір проти британської адміністрації посилювався

в другій половині 1940-х: «Іргун», «Лехі», зокрема вибух у готелі «Кінг Девід» у 1946 році.

У 1947 році населення Палестини становило близько 1845000 осіб, із яких 608 тис. - євреї та 1237000 - араби та інші. [54]

Арабо-ізраїльська війна 1948-1949 років, відома в Ізраїлі як «Війна за незалежність», а серед палестинців як аль-Накба («Катастрофа»), розпочалася після ухвалення Плану поділу ООН і громадянської війни 1947-1948 років у Мандатній Палестині. Єврейська сторона прийняла план, арабська - відкинула. Протягом перших місяців єврейське населення здебільшого оборонялося. У березні 1948 року США запропонували тимчасову систему опіки замість негайного поділу, але єврейське керівництво відхилило це рішення. Обидві сторони почали збройну боротьбу за контроль над територіями.

Після виходу британців і проголошення держави Ізраїль 14 травня 1948 року до Палестини вторглися війська Йорданії, Єгипту, Сирії, Лівану, Іраку та Саудівської Аравії. Їхня мета полягала у створенні «єдиної держави Палестина» замість Ізраїлю. При цьому арабські лідери заявляли, що євреїв у майбутній державі буде не більше однієї сьомої населення - лише тих, хто жив там до мандату. Унаслідок війни близько двох третин палестинських арабів утекли або були вигнані з територій, що перейшли під контроль Ізраїлю; менша кількість євреїв була вигнана з територій, захоплених арабами. ООН оцінила кількість арабських біженців приблизно у 711 тис [54].

Бойові дії завершилися підписанням угод 1949 року між Ізраїлем та Єгиптом, Ліваном, Йорданією і Сирією. Ізраїль утвердив контроль над територією, що перевищувала площу, визначену планом ООН. Газа до 1967 року перебувала під контролем Єгипту, а Західний берег - Йорданії.

711 тис. палестинців, що стали біженцями, не отримали права

повернення й оселилися в таборах у Лівані, Йорданії, Сирії та секторі Газа. Вони, як правило, не мали права інтеграції в місцеве суспільство. Було створено БАПОР (UNRWA) для допомоги біженцям. Після війни арабські держави висунули дві вимоги: 1. повернення Ізраїлю до кордонів плану ООН; 2. надання палестинцям повного права на повернення.

Ізраїль відкинув обидві вимоги, вказуючи на непридатність старих кордонів для оборони та загрозу демографічній рівновазі.

Упродовж наступних двох десятиліть із арабських країн утекли або були вигнані від 700 до 900 тис. євреїв. Частина стала біженцями в Ізраїлі, де з часом була інтегрована, інші емігрували до США, Франції та інших держав. Ізраїль розглядав ці процеси як взаємний обмін населенням між єврейським і арабським світом [53].

1.2. Ізраїль та Єгипет

Одразу після проголошення Ізраїлем незалежності у травні 1948 року обидва лідери наддержав - президент США Гаррі С. Трумен і радянський лідер Йосип Сталін - визнали нову державу. Члени Ліги арабських держав - Єгипет, Трансїорданія, Сирія, Ліван і Ірак - відмовилися прийняти план поділу ООН і проголосили право арабів на самовизначення на всій території Палестини. Арабські держави вторглися у щойно проголошену Державу Ізраїль, яка до того дня була частиною підмандатної Палестини, розпочавши першу арабо-ізраїльську війну. Десять місяців бойових дій відбувалися переважно на території Ізраїлю, на Синайському півострові та в південному Лівані, з кількома періодами перемир'я [37; 26].

Війна між Ізраїлем і Єгиптом завершилася підписанням угоди про перемир'я 24 лютого 1949 року. Згідно з цією угодою було встановлено лінії перемир'я, які стали фактичними кордонами. Унаслідок війни Ізраїль розширив свою територію за межі земель, визначених йому за планом поділу

ООН 1947 року. Єгипет отримав контроль над Сектором Гази, тоді як Трансйорданія (пізніше Йорданія) - над Західним берегом. Єгипет при цьому не визнав Ізраїль як суверенну державу. Ці лінії перемир'я зберігалися до початку війни 1967 року. Проте мир не був досягнутий до 1979 року, і дві країни залишалися ворогами до того часу [37].

На початку арабсько-ізраїльської війни Єгипет заблокував ізраїльське судноплавство через Суецький канал, серйозно обмеживши доступ Ізраїлю до морських торговельних маршрутів в Азію та Східну Африку [40]. Хоча Ізраїль у березні 1949 року захопив місто Ейлат, отримавши вихід до Акабської затоки, Єгипет до кінця того ж року почав мілітаризацію прилеглих островів Тиран і Санафір, утверджуючи контроль у координації з Саудівською Аравією. У червні 1951 року Ізраїль уперше поскаржився до ООН на втручання Єгипту в судноплавство через Суецький канал і, хоча Тиранська протока ще не використовувалася регулярно, почав готувати військові варіанти дій на випадок провалу дипломатії. Резолюція Ради Безпеки ООН від 1 вересня 1951 року закликала Єгипет припинити обмеження на комерційне судноплавство через канал, однак Єгипет її проігнорував [26].

Після Єгипетської революції 1952 року, яку очолив Рух вільних офіцерів, країна скасувала монархію та проголосила республіку в 1953 році під керівництвом президента Мухаммеда Нагіба. Влада незабаром перейшла до Гамалія Абдель Насера, який став президентом у 1956 році й створив націоналістичний, антиімперіалістичний режим, заснований на арабському соціалізмі та політиці неприєднання. За Насера Єгипет централізував політичну владу, придушив опозиційні групи, такі як «Брати-мусульмани», і провів масштабні реформи, включно з розширенням виборчого права та ухваленням нової конституції. Насер прагнув очолити панарабський рух - політичну ідеологію, що виступала за об'єднання всіх арабських країн [24;

37].

У 1954 році ізраїльська військова розвідка організувала невдалу таємну операцію в Єгипті, відому як «справа Лавона». Група єгипетських євреїв була завербована для здійснення вибухів у цивільних установах США, Великої Британії та Єгипту з метою підірвати міжнародну репутацію Єгипту та стимулювати продовження британської військової присутності в зоні Суецького каналу [31]. Вибухи мали бути приписані «Братам-мусульманам» та іншим силам. Очікувалося, що спричинений хаос переконає західні уряди, ніби режим Насера нестабільний і не заслуговує на підтримку. План було розкрито, що призвело до арештів, судів і страти або ув'язнення кількох виконавців. Скандал змусив міністра оборони Ізраїлю Пінхаса Лавона подати у відставку та загострив єгипетсько-ізраїльські відносини. У лютому 1955 року обурення в Ізраїлі після страти двох учасників операції призвело до закликів до помсти. 28 лютого ізраїльська армія здійснила рейд на Газу, що тоді перебувала під єгипетським контролем, унаслідок якого загинуло 39 єгиптян. Ізраїль заперечував причетність до цього нападу аж до 2005 року, коли вцілілі учасники операції були офіційно вшановані [36].

До 1955 року Насер намагався досягти миру з Ізраїлем і запобігав транскордонним атакам палестинців. У лютому 1955 року підрозділ 101, ізраїльський спецзагін під командуванням Аріеля Шарона, здійснив напад на штаб єгипетської армії в Газі у відповідь на атаку палестинських федаїнів, яка забрала життя ізраїльського цивільного. Після цього Насер почав дозволяти рейди палестинських бойовиків на територію Ізраїлю. Єгипет створив бази федаїнів не лише в Газі, а й у Йорданії та Лівані, звідки можна було здійснювати напади, зберігаючи правдоподібне заперечення причетності з боку Єгипту. Ці рейди спричинили серію ізраїльських каральних операцій, що зрештою призвели до Суецької кризи [32; 33].

Суецька криза була британсько-франко-ізраїльським вторгненням до

Єгипту в 1956 році. Перед початком вторгнення Єгипет посилив блокаду, яка вже вісім років обмежувала ізраїльське судноплавство. У відповідь Ізраїль 29 жовтня 1956 року вторгся до Єгипту, головною метою чого було знову відкрити Тиранську протоку й відновити доступ до Акабської затоки. Після висунення спільного ультиматуму про припинення вогню Велика Британія та Франція 5 листопада приєдналися до Ізраїлю, маючи намір усунути президента Єгипту Гамалю Абдель Насера від влади та відновити контроль над Суецьким каналом, який Насер раніше націоналізував, передавши його від іноземної компанії до державного управління [25].

Однак вторгнення викликало сильний опір з боку США, Радянського Союзу та ООН, які змусили всі три країни-агресори відступити. Хоча Ізраїль вивів свої війська через чотири місяці, його тимчасова окупація Сектора Гази та Синайського півострова дозволила досягти мети - відновити доступ до Тиранської протоки. Після відступу Синай повернули Єгипту, а той відновив контроль над Газою. Суецький канал залишався закритим із жовтня 1956 до березня 1957 року. У результаті конфлікту ООН створила надзвичайні сили для контролю та патрулювання єгипетсько-ізраїльського кордону [32].

Бен-Гуріон подав у відставку з посади прем'єр-міністра 16 червня 1963 року. Його наступником став Леві Ешколь, який одночасно обійняв посаду міністра оборони та лідера правлячої партії «Мапай». Давида Бен-Гуріона вважали рішучим і авторитетним лідером, здатним на сміливі дії під час кризи. На противагу йому, Леві Ешколь мав більш поміркований імідж - він віддавав перевагу колективним обговоренням і часто вагався перед ухваленням рішень, демонструючи обережний стиль керівництва. Моше Даян став міністром оборони у 1967 році, за чотири дні до початку Шестиденної війни [37; 26].

Шестиденна війна, що тривала з 5 по 10 червня 1967 року, стала переломним моментом у відносинах між Єгиптом і Ізраїлем. Після зростання

напруженості та пересування єгипетських військ уздовж ізраїльського кордону на Синаї Ізраїль здійснив превентивні удари, швидко розбивши єгипетські сили та окупувавши Синайський півострів і Сектор Гази. Війна завдала Єгипту серйозного удару й значно розширила території, підконтрольні Ізраїлю, поглибивши конфлікт між двома державами. Хоча війна почалася як зіткнення між Ізраїлем і Єгиптом, вона швидко розгорнулася у масштабний конфлікт із залученням Йорданії та Сирії: Ізраїль захопив Західний берег і Східний Єрусалим у Йорданії, а також Голанські висоти в Сирії [25; 24].

Після цієї війни не було зроблено серйозних дипломатичних спроб розв'язати проблеми, які лежали в основі арабо-ізраїльського конфлікту. Ізраїль більш ніж удвічі збільшив свою територію й був готовий повернути окуповані землі в обмін на визнання його суверенітету та гарантії ненападу. Однак на саміті Ліги арабських держав у вересні 1967 року учасники ухвалили політику «трьох ні»: ні миру з Ізраїлем, ні визнання Ізраїлю, ні переговорів з Ізраїлем. Президент Єгипту Насер уважав, що лише військова ініціатива може змусити Ізраїль погодитися на повне виведення з Синаю, і бойові дії невдовзі відновилися вздовж Суецького каналу [40; 39].

На початку 1969 року Леві Ешколь помер. Через кілька тижнів його наступницею стала Голда Меїр. Вона очолила партію й перемогла на виборах восени того ж року.

Війна на виснаження, що тривала між Єгиптом і Ізраїлем з 1967 по 1970 рік, була затяжним і запеклим конфліктом за контроль над Синаєм, який Ізраїль захопив під час Шестиденної війни. Президент Єгипту Насер прагнув ослабити Ізраїль військово й економічно шляхом постійного тиску, аби змусити його вивести війська з Синаю. Єгипет розпочав обстріл ізраїльських позицій біля Суецького каналу, потім потопив ізраїльський есмінець і відновив артилерійські атаки у 1968 році. Наприкінці 1969 року ізраїльські

авіаудари по єгипетських містах поблизу каналу спричинили численні жертви серед цивільного населення та призвели до втечі близько 700 000 внутрішніх біженців у Єгипті. Це змусило Насера шукати підтримки як у США, так і в Радянському Союзі. Після посередництва США було досягнуто угоди про припинення вогню 7 серпня 1970 року, однак Єгипет порушив її, встановивши нові ракетні установки поблизу каналу, що змусило Ізраїль вийти з мирних переговорів. Війна завершилася без територіальних змін і без тривалого врегулювання [38].

Президент Єгипту Насер помер у 1970 році, і його наступником став віцепрезидент Анвар Садат - один із засновників Руху вільних офіцерів [35].

За кілька місяців до війни Судного дня (війна Йом-Кіпур, війна Рамадану, жовтнева війна) прем'єр-міністр Ізраїлю Голда Меїр запропонувала повернути більшу частину Синайського півострова Єгипту в обмін на мир. Пропозиція, передана раднику єгипетського президента Хафезу Ісмаїлу в червні 1973 року, передбачала часткове виведення ізраїльських військ, але не повне повернення до кордонів 1967 року. Єгипет твердо відкинув пропозицію, наполягаючи на повному виведенні та відмовляючись від попередніх переговорів [40].

Війна Судного дня, що тривала з 6 по 25 жовтня 1973 року, почалася тоді, коли Єгипет і Сирія здійснили скоординовані раптові атаки на ізраїльські позиції на Синайському півострові та Голанських висотах, які Ізраїль утримував із 1967 року. Єгипет спочатку досяг значних успіхів у Синаї, скориставшись низькою бойовою готовністю Ізраїлю під час свята Йом-Кіпур. Ізраїль зазнав тяжких втрат. Проте незабаром він перегрупувався та контратакував, перетнув Суецький канал і оточив Третю армію Єгипту. Хоча війна завершилася військовим тупиком, початкові успіхи Єгипту відновили арабський моральний дух після поразки 1967 року, а конфлікт змусив Ізраїль переосмислити свої військові та розвідувальні доктрини [37;

35].

У значному відході від конфронтаційної позиції Насера, президент Анвар Садат змінив політику Єгипту, спрямовуючи її на досягнення миру з Ізраїлем через переговори та дипломатію. Його головною мотивацією було повернення Синайського півострова та зміцнення економічного і військового становища Єгипту шляхом налагодження тісніших зв'язків зі Сполученими Штатами. Садат уперше заговорив про можливість миру з Ізраїлем у лютому 1971 року; у 1970-х роках саме Єгипет ініціював багато кроків у цьому напрямку. Для Ізраїлю досягнення мирної угоди з Єгиптом, його головним арабським противником, мало велике значення, оскільки це забезпечило безпеку південного фронту та фактично усунуло можливість звичайної війни з боку інших арабських держав [36; 35].

У результаті Ізраїль та Єгипет підписали дві угоди про розмежування сил на Синаї. Перша, у січні 1974 року, встановила буферну зону під наглядом ООН на східному березі Суецького каналу та передбачала розміщення обмежених єгипетських і ізраїльських військ по обидва боки. Єгипет також прийняв більшість гарантій, яких вимагав Ізраїль. Переговори щодо другої угоди, підписаної у вересні 1975 року, були складнішими. Вона передбачала подальше відведення ізраїльських військ на схід у Синаї та створення розширеної буферної зони під контролем ООН. Угода також включала значне зобов'язання США, яке передбачало розгортання трьох укомплектованих персоналом станцій і трьох безпілотних електронних систем спостереження в регіоні [39; 38].

Прем'єр-міністр Ізраїлю Голда Меїр подала у відставку в 1974 році, і її наступником став Іцхак Рабін. Рабін пішов у відставку у 1977 році, а пізніше того ж року його змінив Менахем Бегін.

Між 1975 і 1977 роками Садат ухвалив два вирішальні рішення: по-перше, відмовитися від державної соціалістичної моделі Насера на користь

економічної лібералізації - так званої «інфітах» або «економічного відкриття» - за підтримки іноземних партнерів; по-друге, розпочати прямі мирні переговори з Ізраїлем [41].

У листопаді 1977 року Садат здійснив несподіваний візит до Єрусалима. Метою поїздки було виступити перед Кнесетом, законодавчим органом Ізраїлю, щоб просунути ізраїльсько-арабський мирний процес. Садат зустрівся з високопосадовими ізраїльськими діячами, включно з прем'єр-міністром Бегіном. Це був перший в історії візит арабського лідера до Ізраїлю. На той час дві країни офіційно перебували у стані війни [40].

Процес просувався за посередництва США під безпосереднім керівництвом президента Джиммі Картера, що призвело до прямих переговорів між Садатом і Бегіном у Кемп-Девіді у вересні 1978 року. Результатом стали Кемп-Девідські угоди, які відкрили шлях до мирного договору. Невдовзі після підписання угод Садат і Бегін отримали Нобелівську премію миру 1978 року за свої зусилля. У своїй промові під час вручення Садат згадав про довгоочікуваний мир, якого прагнули і араби, і ізраїльтяни [42; 39].

Єгипетсько-ізраїльський мирний договір був підписаний 26 березня 1979 року. За цією угодою Ізраїль зобов'язався повністю вивести війська з Синайського півострова, а обидві країни домовилися про встановлення нормальних дипломатичних відносин. Єгипет також офіційно визнав державу Ізраїль. Відповідно до умов безпеки договору, Ізраїль зберіг 100-метровий патрульний коридор уздовж кордону між Газою та Єгиптом - пізніше відомий як Коридор Філадельфія [44; 40].

Нормалізація відносин між Ізраїлем та Єгиптом набула чинності у січні 1980 року. Наступного місяця було обміняно послів: Еліяху Бен-Еліссар став першим послом Ізраїлю в Єгипті, а Саад Мортада - першим єгипетським послом в Ізраїлі. Того ж місяця парламент Єгипту скасував закони про

бойкот, і між країнами почалася торгівля, хоча в менших масштабах, ніж очікував Ізраїль. У березні 1980 року були відкриті регулярні авіарейси. Єгипет також почав постачати Ізраїлю сиру нафту. Мирний договір призвів до виключення Єгипту з Ліги арабських держав, і це призупинення тривало до 1989 року [45; 44].

У 1981 році Садат був убитий екстремістами, які виступали проти його примирення з Ізраїлем. Через два тижні його змінив Хосні Мубарак. Мубарак дотримувався зобов'язань Єгипту за Кемп-Девідськими угодами, одночасно працюючи над відновленням лідерської ролі країни у арабському світі. Після вбивства президента Єгипту Анвара Садата 6 жовтня 1981 року відносини між Ізраїлем і Єгиптом увійшли в нову фазу - від обережного миру до стабільного, але прохолодного партнерства, яке зберігається до сьогодні [46].

Новий президент Єгипту Хосні Мубарак, який прийшов до влади після Садата, вирішив не розривати Кемп-Девідські угоди 1979 року, розуміючи їхнє значення для національної безпеки та міжнародної підтримки Єгипту. Хоча політичні контакти між двома країнами стали обмеженими, дипломатичні відносини не були припинені. Єгипет залишався єдиною арабською державою, що підтримувала офіційний мир з Ізраїлем протягом десятиліть [47].

У 1980-1990-х роках відносини характеризувалися так званим «холодним миром». Єгипет неодноразово критикував Ізраїль за політику щодо палестинців, але водночас виконував усі умови мирного договору: кордони залишалися стабільними, а військові конфлікти не відновлювалися. Каїр також неодноразово виступав посередником між Ізраїлем та Палестинською автономією, зокрема під час переговорів у 1990-х роках після підписання Ослоських угод [48; 47].

Після повалення Мубарака під час Арабської весни у 2011 році

виникли побоювання, що нова влада може розірвати мир з Ізраїлем. Дійсно, під час президентства Мохаммеда Мурсі, представника «Братів-мусульман», відносини між державами різко охололи. Проте навіть тоді договір про мир не був скасований. Після перевороту 2013 року та приходу до влади Абделя Фаттаха ас-Сісі відносини між Ізраїлем і Єгиптом значно покращилися [49].

1.3. Ізраїльсько-йорданські відносини

Між 1948 і 1994 роками Йорданія дотримувалася антисіоністської політики, але приймала рішення прагматично. Серед причин цього називають географічну близькість, західну орієнтацію короля Хусейна та помірні територіальні амбіції Йорданії. Проте стан війни між двома країнами тривав із 1948 року до підписання мирного договору [45].

Мемуаристи та політичні аналітики виявили низку «таємних каналів» і неофіційних контактів між обома країнами, які призводили до співпраці навіть у періоди війни. Йорданія (тоді Трансйорданія) не була членом Організації Об'єднаних Націй під час голосування за План поділу Палестини в листопаді 1947 року, але після заснування Ізраїлю 14 травня 1948 року вона стала однією з країн Ліги арабських держав, які вторглися до новоствореної держави, захопивши Західний берег та Східний Єрусалим (включно зі Старим містом). Єврейське населення було вигнане, а Йорданія анексувала ці території [26].

Під час Шестиденної війни 1967 року Йорданія приєдналася до Єгипту Насера, попри попередження Ізраїлю, і втратила контроль над Західним берегом і Східним Єрусалимом, але не відмовилася від претензій на ці землі аж до 1988 року. У Війні Судного дня 1973 року Йорданія значно скоротила свою військову участь проти Ізраїлю. У 1994 році Йорданія та Ізраїль підписали Ізраїльсько-йорданський мирний договір, нормалізувавши відносини між двома державами [19].

У 1970 році король Хусейн розпочав війну «Чорного вересня» проти Організації визволення Палестини (ОВП), зрештою вигнавши з країни організацію та тисячі палестинців, які загрожували його владі. Під час цих подій сирійські війська вторглися до Йорданії, що ще більше загрожувало стабільності режиму. У відповідь ізраїльські військово-повітряні сили здійснили серію демонстраційних польотів над сирійськими силами, змусивши їх відступити назад до Сирії. Війна проти палестинських угруповань зміцнила зв'язки між Ізраїлем і Йорданією. Вважається, що «Моссад» попередив Хусейна про палестинський замах на його життя, а сам Хусейн, у таємній особистій зустрічі, попередив прем'єр-міністра Ізраїлю Голду Меїр про загрозу з боку Єгипту та Сирії напередодні Війни Судного дня 1973 року. Намір Хусейна полягав у тому, щоб не втручатися у війну [47].

У 1987 році міністр закордонних справ Ізраїлю Шимон Перес і король Хусейн таємно розробили мирний план, за яким Ізраїль мав поступитися Західним берегом Йорданії. Обидва підписали «Лондонську угоду Переса-Хусейна», що визначала рамки для мирної конференції на Близькому Сході. Проте угода зірвалася через заперечення прем'єр-міністра Ізраїлю Іцхака Шаміра. Наступного року Йорданія відмовилася від претензій на Західний берег, виступивши за мирне врегулювання між Ізраїлем та ОВП [29].

У 1994 році Ізраїль і Йорданія провели переговори про мирний договір, який був підписаний Іцхаком Рабіном, королем Хусейном і Біллом Клінтоном у Вашингтоні, округ Колумбія, 25 липня 1994 року. У «Вашингтонській декларації» зазначалося, що Ізраїль і Йорданія припинили офіційний стан ворожнечі та розпочнуть переговори, щоб досягти «кінця кровопролиття й скорботи» та справедливого й тривалого миру [50].

26 жовтня 1994 року Йорданія та Ізраїль підписали мирний договір, нормалізувавши відносини між собою та врегулювавши територіальні

суперечки, включно з питаннями розподілу водних ресурсів. Договір уточнив питання земель і води, а також передбачав широке співробітництво у сферах туризму та торгівлі. У ньому також містилася обіцянка, що ні Йорданія, ні Ізраїль не дозволять використовувати свою територію як плацдарм для військових нападів третіх країн. Цей договір був тісно пов'язаний із зусиллями щодо досягнення миру між Ізраїлем і палестинцями [48].

Після підписання угод Ізраїль і Йорданія відкрили свої кордони. Було створено кілька прикордонних переходів, які дозволили туристам, бізнесменам і працівникам подорожувати між двома країнами. Ізраїльські туристи почали відвідувати Йорданію, а багато іноземних туристів поєднували поїздки до обох держав.

У 1996 році країни підписали торговельну угоду. У межах цієї домовленості Ізраїль надав допомогу в створенні сучасного медичного центру в Аммані [50].

У 2010 році, коли уряд Йорданії звернувся до міжнародних урядів із проханням дозволити виробництво ядерного палива для використання на йорданських електростанціях, Ізраїль заперечив, посилаючись на нестабільну політичну ситуацію на Близькому Сході. У зв'язку з ізраїльськими запереченнями запит на отримання схвалення від Сполучених Штатів був відхилений [33].

Під час зустрічі з Центром Ізраїлю та єврейських справ у Канаді король Йорданії Абдалла зазначив, що Ізраїль, якого він визнає життєво важливим регіональним союзником, був дуже відкритим до його закликів відновити прямі мирні переговори між Ізраїлем і Палестинською адміністрацією. Сприяння миру між Ізраїлем і Палестинською адміністрацією є головним пріоритетом для Йорданії. Вона підтримує зусилля США щодо посередництва у досягненні остаточного врегулювання, яке, на її думку, має ґрунтуватися на Арабській мирній ініціативі 2002 року,

запропонованій Саудівською Аравією [50].

1.4. Конфлікти з Ліваном

Ліван відіграв незначну роль у Арабо-ізраїльській війні 1948 року, коли його армія взяла участь лише в битві при аль-Малікії 5-6 червня 1948 року. Під час операції «Хірам» Ізраїль захопив 15 сіл на півдні Лівану аж до річки Літані. Один із ізраїльських генералів пропонував захопити Бейрут, заявляючи, що це можна зробити за 12 годин, але прем'єр-міністр Ізраїлю Давид Бен-Гуріон відмовив у дозволі. Угода про перемир'я між Ліваном і Ізраїлем була відносно простою. На відміну від інших угод про перемир'я, у ній не було пункту, що заперечував «блакитну лінію» як міжнародний кордон між Ліваном і колишнім британським мандатом Палестини, який продовжував вважатися юридично визнаним міжнародним кордоном. У результаті ізраїльські війська відступили з сіл, захоплених під час наступальних операцій у жовтні 1948 року [26; 50].

На відміну від інших арабських держав, єврейське населення Лівану зросло після заснування держави Ізраїль у 1948 році, переважно завдяки великій кількості християн у Лівані [29].

На початку 1950-х років прямі рейси між Бейрутом і Східним Єрусалимом були звичайним явищем. У 1951 році національний авіаперевізник Лівану Middle East Airlines розширив свою регіональну мережу, включивши до неї Східний Єрусалим (Йорданія). Інша ліванська авіакомпанія Air Liban виконувала рейси між Бейрутом і Єрусалимом ще з 1945 року. Проте Шестиденна війна 1967 року призвела до припинення операцій Middle East Airlines приблизно на два тижні та до зупинки рейсів до Єрусалима. Ліван відіграв незначну роль у Шестиденній війні, здійснивши лише один авіаналіт у перший день війни, під час якого втратив один літак [47].

Під час війни Судного дня Ліван відправив радарні підрозділи до Сирії для протиповітряної оборони, але утримався від участі у бойових діях. Після подій «Чорного вересня» в Йорданії у 1970-1971 роках Організація визволення Палестини (ОВП) перемістилася з Йорданії на південь Лівану, звідки здійснювала атаки на Ізраїль. Ізраїль не утримувався від ударів по ліванській інфраструктурі у відповідь на атаки фідаїнів, зокрема під час рейду на бейрутський аеропорт у 1968 році. Це перетворило Ліван, який до того часу переважно залишався осторонь арабо-ізраїльських конфліктів, на поле бою між Ізраїлем і палестинськими фідаїнами [19].

Громадянська війна в Лівані почалася у 1975 році, коли бойовики-фалангісти напали на автобус і вбили 27 палестинських пасажирів. Складність війни була пов'язана з конфесійною політичною системою Лівану, що ділила владу між шіїтами, сунітами та християнами [33].

У 1982 році Ізраїль вторгся до Лівану під час громадянської війни після замаху на Шломо Аргова, здійсненого бойовиком з організації Абу Нідаля. Прем'єр-міністр Ізраїлю поклав відповідальність на ОВП і використав цей інцидент як привід для початку операції «Мир для Галілеї» та Ліванської війни 1982 року. Під час вторгнення Ізраїль уклав союз із християнським мілітарним угрупованням фалангістів проти ОВП і шіїтських міліцій. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) повідомив, що з початку ізраїльського нападу 4 червня до 15 серпня 1982 року було вбито 29 506 ліванців і палестинців, 80% з яких були цивільними. Кілька тисяч людей було заарештовано й утримувано у в'язницях, контрольованих Ізраїлем. Ізраїльська армія відрізала Західний Бейрут від електрики та води, позбавивши щонайменше 300 000 цивільних доступу до водопостачання та електроенергії приблизно на три місяці. Звіт комісії МакБрайда 1983 року зазначив, що масштаб руйнувань свідчив про те, що ізраїльська армія здійснювала масовані бомбардування, а не точкові удари. Бомбардування

житлових кварталів Західного Бейрута було масштабним і призвело до знищення численних цивільних об'єктів. У випадках руйнування лікарень комісія встановила, що там не було зброї або боєприпасів, але, попри це, лікарня «Газа» зазнала трьох годин інтенсивних бомбардувань [19; 50].

Після того як ОВП було витіснено зі столиці Лівану Бейрута влітку 1982 року, Ізраїль сподівався сприяти приходу до влади християнина Башира Джмайєля на посаду президента Лівану. Джмайєль зустрівся в ізраїльському місті Нагарія з Менахемом Бегіном та Аріелем Шароном. Бегін і Шарон запропонували встановити повні дипломатичні відносини між Ізраїлем і Ліваном, але Джмайєль натомість запропонував формальний пакт про ненапад. Коли Шарон нагадав йому, що Ізраїль контролює більшу частину Лівану, і що йому варто виконувати вказівки Ізраїлю, Джмайєль простягнув руки й відповів: «Надягайте кайданки. [...] Я не ваш васал». Він залишив Ізраїль, не уклавши жодної офіційної угоди. Перед виборами Джмайєль був убитий членом Сирійської соціальної націоналістичної партії, що знову занурило Ліван у кризу [33].

Після вбивства президента Лівану ізраїльська армія окупувала Бейрут і дозволила бойовикам «Ліванських сил» увійти до таборів біженців Сабра і Шатіла, де ті вчинили різанину, під час якої було вбито від 1 390 до 3 500 цивільних, переважно палестинців і ліванських шиїтів. Це викликало міжнародне обурення діями Ізраїлю, особливо тому, що ОВП вже було виведено з Лівану. Ізраїльська урядова комісія Кагана визнала міністра оборони Арієля Шарона особисто відповідальним за цю різанину. Він подав у відставку з посади міністра оборони, але залишився в ізраїльському уряді й згодом став прем'єр-міністром у 2001 році [47].

Ізраїль і Ліван підписали угоду 17 травня 1983 року, яка фактично була мирним договором. Ліван підписав її під тиском США та Ізраїлю, але Сирія виступила проти. Угода передбачала виведення сирійських військ, яке,

однак, не відбулося до квітня 2005 року. Значна частина змісту договору містилася у секретних протоколах і меморандумах, і він не отримав очікуваної підтримки з боку Йорданії та Саудівської Аравії. Ліванський парламент ратифікував договір 80 голосами, але в умовах внутрішньої нестабільності президент Амін Джмайель скасував угоду 5 березня 1984 року під безперервним тиском Сирії та після захоплення Західного Бейрута друзькими й шіїтськими міліціями, а також після виведення американських морських піхотинців і початку ізраїльського відступу з Лівану [33].

Громадянська війна в Лівані поступово завершилася після підписання Таїфської угоди 1989 року. Крім того, успіх війни в Перській затоці 1991 року створив нові можливості для мирного врегулювання на Близькому Сході. У жовтні 1991 року під егідою США та тодішнього СРСР у Мадриді відбулися мирні переговори, де Ізраїль і більшість його арабських сусідів проводили прямі двосторонні переговори з метою досягнення справедливого, тривалого й всеосяжного миру на основі резолюцій Ради Безпеки ООН 242, 338 і 425 (щодо Лівану), а також концепції «земля в обмін на мир». Ліван, Йорданія, Сирія та представники палестинців продовжували переговори до підписання проміжних угод в Осло у вересні 1993 року між Ізраїлем і палестинцями та угоди між Йорданією й Ізраїлем у жовтні 1994 року. У березні 1996 року Сирія та Ізраїль провели ще один раунд мадрридських переговорів, але ліванський трек не було поновлено [26].

На той час Ізраїль продовжував військову окупацію 10% ліванської території - південного району, відомого як «пояс безпеки». У відповідь було створено шіїтське бойове угруповання «Хезболла» за підтримки Сирії та Ірану, яке розпочало партизанську війну проти ізраїльської окупації. У 1990 році ізраїльська армія спалила оливкові гаї, щоб «позбавити бойовиків «Хезболли» укриття». Вона також замінувала територію близько 130 000 мінами, що зробило фермерство смертельно небезпечним [19; 50].

У 1993 році прем'єр-міністр Ізраїлю Іцхак Рабін розпочав операцію «Відповідальність», метою якої було знищення таборів «Хезболли», перерізання її ліній постачання та змушення цивільних тікати на північ. У квітні 1996 року Ізраїль провів військову операцію «Гнів винограду» у відповідь на атаки «Хезболли» на ізраїльські військові бази на півдні Лівану. Шістнадцятиденна операція змусила сотні тисяч мирних жителів залишити свої домівки. 18 квітня кілька ізраїльських снарядів влучили в табір біженців, убивши 102 цивільних [50].

Протягом 1990-х років у самому Ізраїлі зростало невдоволення окупацією частини Лівану. Воно посилювалося після катастрофи 1997 року, коли внаслідок зіткнення двох вертольотів загинуло 73 ізраїльські солдати, які прямували до Лівану. Ехуд Барак під час виборчої кампанії виступав із обіцянкою вивести війська з Лівану. 23 травня 2000 року ізраїльська армія здійснила повне виведення військ із півдня країни та долини Бекаа, поклавши край 22-річній окупації. Південноліванська армія розпалася, і близько 6 000 її членів та їхніх сімей утекли з країни, хоча понад 2 200 з них повернулися до грудня 2001 року [47].

Руйнування інфраструктури, яке залишилося після відступу ізраїльських військ, особливо водопостачальної системи, було катастрофічним для південного Лівану. Ліванський уряд звернувся до таких організацій, як Арабський фонд, Кувейтський фонд та Рада з розвитку і реконструкції, які інвестували близько 50 мільйонів доларів у відновлення водних мереж і 63 мільйони доларів у реконструкцію шкіл, лікарень і електромереж [50].

16 червня 2000 року Рада Безпеки ООН ухвалила звіт Генерального секретаря, який підтверджував, що Ізраїль виконав резолюцію 425 і відвів війська на свій бік демаркаційної лінії розмежування («Блакитної лінії»), визначеної картографами ООН. Міжнародний кордон між Ліваном та

Ізраїлем і досі має бути визначений у рамках мирної угоди. У серпні уряд Лівану розгорнув понад 1 000 поліцейських і солдатів у колишній зоні безпеки, але «Хезболла» також зберегла там свої пости спостереження й патрулі. Хоча Ліван і Сирія погодилися поважати «Блакитну лінію», обидві країни заявили, що Ізраїль не повністю відвів війська зі спірних територій. Коли у вересні 2000 року спалахнула палестинська інтифада, «Хезболла» знову вступила в конфлікт з Ізраїлем 7 жовтня, захопивши трьох ізраїльських солдатів у районі Ферм Шебаа. Ця майже безлюдна територія під ізраїльським контролем, розташована на кордоні між Ліваном і Сирією, заявляється Ліваном як власна, хоча ООН та Ізраїль вважають її частиною Сирії. «Хезболла» прагнула використати полонених як важіль для звільнення ліванських ув'язнених [50].

Після початку Кедрової революції зросли надії на мирну угоду між Ізраїлем і Ліваном. У травні 2005 року Саад Харірі в інтерв'ю журналу Newsweek сказав: «Ми хотіли б мати мир з Ізраїлем. Ми не хочемо воєн. Ми сподіваємося, що мирний процес просуватиметься вперед з нами, сирійцями та всіма арабськими країнами», але додав, що Ліван не підписуватиме окрему мирну угоду, як це зробили Йорданія та Єгипет. Інші ліванські лідери займали ще жорсткішу позицію.

Прем'єр-міністр Лівану Фуад Сінйора заявив у серпні 2006 року, що Ліван буде «останньою арабською країною, яка укладе мир з Ізраїлем» через велику кількість загиблих мирних жителів у війні 2006 року. Лідер «Хезболли» Гасан Насралла проголосив «Смерть Ізраїлю» й пообіцяв «звільнення Єрусалима» [47].

З дипломатичних телеграм, оприлюднених WikiLeaks, стало відомо, що у 2008 році міністр оборони Лівану надсилав через США повідомлення Ізраїлю, в яких заявляв, що ліванська армія утримається від участі в майбутньому конфлікті між Ізраїлем і «Хезболлою» та «попередньо

забезпечить свої підрозділи продовольством, грошима та водою, щоб вони могли залишатися на базах, коли Ізраїль прийде за «Хезболлою». Також він порадив Ізраїлю не «бомбити мости й інфраструктуру в християнських районах». За словами тодішнього посла США в Лівані Мішель Сісон, міністр «запропонував деякі ідеї, спрямовані на уникнення перетворення християнського населення на противників Ізраїлю під час наступної війни з «Хезболлою» і виклав свої накази ліванській армії на випадок, якщо Ізраїль здійснить вторгнення проти «Хезболли» [33; 47].

1.5. ХАМАС та інтифада

ХАМАС був створений у 1987 році та, за повідомленнями, має свої витоки в єгипетському русі «Брати-мусульмани», який діяв у Секторі Газа ще з 1950-х років і здобув вплив завдяки мережі мечетей, а також різним благодійним і соціальним організаціям. На відміну від інших палестинських угруповань, після ізраїльської окупації Гази у 1967 році, «Брати-мусульмани» в Газі відмовилися приєднуватися до спротиву Ізраїлю. У 1980-х роках вони перетворилися на потужну політичну силу, кидаючи виклик Організації визволення Палестини (ОВП), ядром якої була фракція «Фатх», що свого часу допомагала створювати рух. У грудні 1987 року «Брати-мусульмани» прийняли більш націоналістичну та активістську позицію, узявши назву ХАМАС. Спочатку Ізраїль неофіційно підтримував ХАМАС як противагу світській ОВП. У 1990-х і на початку 2000-х років організація здійснила численні теракти-самогубства та інші напади на Ізраїль [26; 33].

На парламентських виборах у Палестині в січні 2006 року ХАМАС здобув більшість місць у парламенті, перемігши правлячу партію «Фатх». Після виборів між ХАМАС і «Фатх» розгорнулися конфлікти, які не вдалося владнати. У червні 2007 року ХАМАС переміг «Фатх» у серії збройних сутичок і відтоді контролює Сектор Газа, тоді як його представників було

усунуто від влади на Західному березі. Після цього Ізраїль та Єгипет запровадили економічну блокаду Гази та значною мірою закрили свої кордони з територією [26; 33].

Після захоплення влади в Газі бойові підрозділи, пов'язані з ХАМАС, розпочали ракетні обстріли Ізраїлю, які організація припинила в червні 2008 року після перемир'я, укладеного за посередництва Єгипту. Перемир'я зірвалося наприкінці 2008 року, і обидві сторони звинуватили одна одну в його порушенні. У грудні 2008 року Ізраїль завдав ударів по Газі, а в середині січня 2009 року вивів свої війська. З 2009 року ХАМАС неодноразово вступав у військові конфлікти з Ізраїлем, зокрема у 2012 та 2014 роках, що призвело до значних втрат. ХАМАС продовжує контролювати Газу, часто конфліктує з Палестинською національною адміністрацією, очолюваною «Фатх». Спроби примирення між ХАМАС і «Фатх» мали обмежений успіх. Організація залишалася в міжнародній ізоляції під блокадою, періодично здійснюючи ракетні атаки та споруджуючи тунелі для нападів на Ізраїль [34; 37].

Інтифада розпочалася 9 грудня 1987 року в таборі біженців Джабалія після того, як ізраїльський водій вантажівки зіткнувся з припаркованими цивільними автомобілями, унаслідок чого загинули четверо палестинських робітників, троє з яких були мешканцями табору. Палестинці заявили, що ця аварія була навмисною помстою за вбивство ізраїльтянина в Газі кількома днями раніше. Ізраїль заперечував, що зіткнення, яке сталося в період загострення напруженості, було навмисним або скоординованим [26].

Палестинська реакція виявилася у формі протестів, громадянської непокори та страйків, на що ізраїльські сили безпеки відповіли надмірним насильством. Учасники протестів малювали графіті, споруджували барикади, масово кидали каміння та пляшки із запалювальною сумішшю в ізраїльських солдатів та інфраструктуру на Західному березі та в Секторі Газа. Поряд із

цим відбувалися акти громадянського опору - загальні страйки, бойкот ізраїльських адміністративних установ, відмова працювати в ізраїльських поселеннях або купувати ізраїльські товари, відмова сплачувати податки та користуватися автомобілями з ізраїльськими номерами [33].

У відповідь Ізраїль розгорнув близько 80 000 солдатів. Дії ізраїльських сил, які на початку часто включали застосування бойових набоїв проти учасників заворушень, правозахисники з Human Rights Watch розцінили як непропорційні. Протягом перших 13 місяців було вбито 332 палестинців і 12 ізраїльтян. Зображення солдатів, що били підлітків кийками, призвели до того, що згодом армія почала використовувати напівлетальні пластикові кулі. За весь період шестирічної Інтифади ізраїльська армія вбила щонайменше 1 087 палестинців, серед них 240 дітей.

Серед ізраїльтян загинуло 100 цивільних і 60 солдатів, часто від рук бойовиків, які діяли поза контролем Об'єднаного національного керівництва Інтифади. Було поранено понад 1 400 ізраїльських цивільних і 1 700 військових. Внутрішньопалестинське насильство також стало характерною рисою Інтифади - за звинуваченнями у співпраці з Ізраїлем було страчено приблизно 822 палестинців (1988-квітень 1994). Повідомлялося, що Ізраїль отримав інформацію приблизно від 18 000 палестинців, які були скомпрометовані, хоча менш ніж половина мала доведені контакти з ізраїльською владою [37].

Через кілька років відбулася Друга Інтифада, що тривала з вересня 2000 до 2005 року. Загальними причинами її спалаху вважають провал Саміту в Кемп-Девіді 2000 року, де очікувалося досягнення остаточної мирної угоди між Ізраїлем і Палестиною. Зростання кількості насильницьких інцидентів почалося у вересні 2000 року після провокаційного візиту ізраїльського політика Аріеля Шарона на Храмову гору. Сам візит минув мирно, але, як і очікувалося, викликав масові протести та заворушення, які

ізраїльська поліція придушила гумовими кулями, бойовими набої та сльозогінним газом. У перші дні повстання ізраїльські військові випустили близько мільйона набоїв [33].

У перші тижні співвідношення загиблих палестинців до ізраїльтян становило приблизно 20 до 1. Ізраїльські сили безпеки вели перестрілки, здійснювали цілеспрямовані ліквідації, танкові атаки та авіаудари; палестинці - перестрілки, кидання каміння та ракетні обстріли. Приблизно 138 терактів-самогубств, здійснених палестинськими бойовиками після березня 2001 року, стали однією з найпомітніших ознак Інтифади й переважно були спрямовані проти ізраїльських цивільних. Загалом під час насильства, що охопило як військових, так і мирних жителів, загинуло близько 3 000 палестинців, 1 000 ізраїльтян і 64 іноземних громадянина [33].

Друга Інтифада завершилася Самітом у Шарм-еш-Шейху 2005 року, коли президент Палестини Махмуд Аббас і прем'єр-міністр Ізраїлю Аріель Шарон домовилися зробити рішучі кроки для деескалації конфлікту. Вони також підтвердили свою прихильність до «Дорожньої карти миру», запропонованої Квартетом з питань Близького Сходу у 2003 році. Крім того, Шарон погодився звільнити 900 палестинських ув'язнених і заявив, що ізраїльські війська вийдуть із тих районів Західного берега, які вони повторно окупували під час бойових дій проти палестинських бойовиків [26].

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ УРЕГУЛЮВАННЯ ТА СУЧАСНІ КОНФЛІКТИ

2.1. Спроби врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту

Участь ОВП у дипломатичних переговорах залежала від її повної відмови від тероризму та визнання «права Ізраїлю на існування». Ця умова вимагала від ОВП відмовитися від мети повернення всієї історичної Палестини і натомість зосередитися на тих 22 відсотках території, які опинилися під ізраїльським військовим контролем у 1967 році. До кінця 1970-х років палестинське керівництво на окупованих територіях та більшість арабських держав підтримували вирішення конфлікту на основі двох держав. У 1981 році Саудівська Аравія висунула план, заснований на ідеї двох держав, який підтримала Ліга арабських держав. Ізраїльський аналітик Авнер Янів описував Арафата як готового піти на історичний компроміс у цей час, тоді як ізраїльський уряд продовжував заперечувати можливість існування палестинської держави. Янів назвав готовність Арафата до компромісу «мирним наступом», на який Ізраїль відповів планом усунути ОВП як потенційного партнера для переговорів, аби уникнути міжнародного дипломатичного тиску. Наступного року Ізраїль вторгся до Лівану, намагаючись підірвати ОВП як політичну організацію, ослабити палестинський націоналізм і полегшити анексію Західного берега до складу «Великого Ізраїлю» [5].

Хоча ОВП з середини 1970-х років прийняла програму створення палестинської держави поруч з Ізраїлем, Палестинська декларація незалежності 1988 року офіційно закріпила цю мету. Ця декларація, заснована на резолюціях Палестинської національної ради кінця 1970-х - 1980-х років, закликала до створення палестинської держави, що складалася

б із Західного берега, Сектору Гази та Східного Єрусалиму в межах кордонів, встановлених угодами про перемир'я 1949 року до 5 червня 1967 року. Після проголошення Арафат чітко засудив усі форми тероризму та підтвердив прийняття ОВП резолюцій ООН 242 і 338, а також визнання права Ізраїлю на існування. Таким чином, усі умови, визначені Генрі Кіссінджером для переговорів США з ОВП, були виконані [71].

Тодішній прем'єр-міністр Ізраїлю Іцхак Шамір продовжував наполягати на тому, що ОВП є терористичною організацією. Він займав жорстку позицію проти будь-яких поступок, зокрема проти відмови від окупованих палестинських територій, проти переговорів чи визнання ОВП, і особливо проти створення палестинської держави. Шамір вважав рішення США розпочати діалог з ОВП помилкою, що загрожує існуючому територіальному статус-кво. На його думку, переговори з ОВП означали визнання палестинської держави, що було неприпустимим [12].

Термін «мирний процес» стосується поетапного підходу до вирішення конфлікту. Спочатку він використовувався для опису переговорів за посередництва США між Ізраїлем і навколишніми арабськими державами, зокрема Єгиптом, але з часом став асоціюватися з акцентом на сам процес переговорів, а не на створення комплексного рішення конфлікту. У межах цього процесу основні питання ізраїльсько-палестинського конфлікту, такі як кордони, доступ до ресурсів і право палестинських біженців на повернення, відкладалися на «переговори остаточного статусу». Такі переговори, подібні до тих, що обговорювалися в Мадриді 1991 року, так і не відбулися [5].

Ослівські угоди 1993 і 1995 років базувалися на поетапній моделі, закладеній у результаті Кемп-Девідських переговорів 1978 року та Мадридської конференції 1991 року. Метою такого поетапного підходу було «побудувати довіру», але результатом став, навпаки, різкий спад взаємної довіри. На кожному етапі Ізраїль дедалі глибше закріплював свою окупацію

палестинських територій, попри те, що Палестинська адміністрація виконувала свої зобов'язання щодо стримування нападів з боку екстремістських угруповань, зокрема шляхом співпраці з ізраїльськими силами [12].

Мерон Бенвеністі, колишній заступник мера Єрусалима, зазначав, що життя палестинців у цей період стало складнішим, державне насильство зросло, а палестинські землі продовжували експропріюватися через розширення поселень [26]. Ізраїльський міністр закордонних справ Шломо Бен-Амі охарактеризував Ослівські угоди як легітимацію «перетворення Західного берега на своєрідну картографічну шахівницю» [12].

Ключовим елементом Ослівських угод було створення Палестинської адміністрації та її співпраця з ізраїльськими військовими структурами у сфері безпеки, що фактично означало «аутсорсинг» окупації. Безпосередньо перед підписанням угод Іцхак Рабін заявив, що очікує, що «палестинці краще впораються із забезпеченням внутрішньої безпеки, ніж ми, бо вони не дозволятимуть апеляцій до Верховного суду і не дозволять [правозахисним організаціям] критикувати умови утримання» [9]. У цьому ж дусі Шломо Бен-Амі, який брав участь у переговорах у Кемп-Девіді 2000 року, зазначав: «Одне зі значень Осло полягало в тому, що ОВП зрештою стала співробітником Ізраїлю у справі придушення Інтифади та переривання справді демократичної боротьби палестинців за незалежність».

Меморандум Вай-Рівер, узгоджений між Палестинською адміністрацією та Ізраїлем, запровадив політику «нульової толерантності» до «терору та насильства». Цю політику різко критикували правозахисні організації за «заохочення» до порушення прав людини. Денніс Росс описав Вай-Рівер як такий, що зменшив як насильницькі, так і ненасильницькі протести, які він вважав «несумісними з духом Вай». Уотсон стверджував, що Палестинська адміністрація часто порушувала свої зобов'язання щодо

запобігання підбурюванню, а її результати у виконанні умов меморандуму у сфері безпеки були щонайбільше неоднозначними [26].

У 1993 році ізраїльські посадовці на чолі з Іцхаком Рабіном і палестинські лідери з Організації визволення Палестини на чолі з Ясиром Арафатом намагалися знайти мирне вирішення через так званий ослівський процес. Важливим етапом цього процесу став лист Арафата про визнання права Ізраїлю на існування. Показовим щодо нерівності сторін було те, що Ізраїль не мав і не надав взаємного визнання права палестинської держави на існування. У 1993 році була підписана Декларація принципів (Осло I), яка заклала рамки для подальших ізраїльсько-палестинських переговорів, де ключові питання мали вирішуватися на етапі «остаточного статусу». Положення Ослівських угод суперечили міжнародному консенсусу щодо врегулювання конфлікту, оскільки вони не гарантували палестинське самовизначення чи державність і відмовлялися від загальновизнаного тлумачення резолюції ООН 242 про те, що території не можуть бути здобуті силою [70].

Стосовно доступу до землі та ресурсів Ноам Чомскі зазначав, що угоди дозволили «Ізраїлю робити практично все, що він захоче». Ослівський процес був крихким і розвивався з переboями [26].

Поворотним моментом у процесі став замах на Іцхака Рабіна в листопаді 1995 році та подальше обрання Біньяміна Нетаньягу в 1996 році. Остаточний процес розпався після того, як Ясир Арафат і Ехуд Барак не змогли досягти угоди під час переговорів у Кемп-Девіді в липні 2000 року, а згодом і в Табі у 2001 році. Перехідний період, визначений угодами в Осло, не створив довіри між двома сторонами; Барак не виконав додаткові етапи проміжних домовленостей, а кількість ізраїльських поселень збільшилася на 10% за його короткий термін при владі [9; 5].

Розбіжності між сторонами під час переговорів у Кемп-Девіді

стосувалися насамперед прийняття або відкидання міжнародного консенсусу. Для палестинських переговорників міжнародний консенсус, представлений щорічним голосуванням у Генеральній асамблеї ООН, яке майже однотайно підтримувало відповідні резолюції, був відправною точкою переговорів. Ізраїльські переговорники, підтримувані американськими представниками, не приймали міжнародний консенсус як основу для врегулювання [26]. Зрештою обидві сторони погодилися прийняти «параметри Клінтона» із застереженнями, але переговори в Табі були «зупинені» Бараком, і сам мирний процес фактично припинився [5].

Шломо Бен-Амі, який був міністром закордонних справ Ізраїлю та учасником переговорів у Кемп-Девіді, пізніше описав запропоновану угоду так: «Параметри Клінтона... є найкращим доказом того, що Арафат мав рацію, коли відмовився від пропозицій саміту» [12].

У липні 2000 року президент США Білл Клінтон скликав мирний саміт за участю президента Палестини Ясіра Арафата та прем'єр-міністра Ізраїлю Ехуда Барака. Барак через посередництво США запропонував такі «основи для переговорів»: демілітаризовану палестинську державу, поділену на 3-4 частини, що охоплювала б 87-92% Західного берега, після того як палестинці вже поступилися 78% історичної Палестини. Пропозиція включала близько 91% Західного берега (що з палестинської точки зору становило лише 86%), арабські райони Східного Єрусалима та весь Сектор Гази. Водночас Ізраїль мав зберегти контроль над 69 єврейськими поселеннями, які охоплювали 85% поселенців, не допускалося «права на повернення» палестинців, не передбачалося суверенітету Палестини над Храмовою горою чи центральними районами Східного Єрусалима, а також залишався ізраїльський контроль над долиною Йордану [26].

Арафат відхилив цю пропозицію, яку палестинські переговорники, ізраїльські аналітики та міністр закордонних справ Ізраїлю Шломо Бен-Амі

охарактеризували як «неприйнятну». На думку палестинських представників, вона не усувала ключових елементів ізраїльської окупації, зокрема контролю над землею, безпеки, поселень і Єрусалима. [12; 26]

Після саміту в Кемп-Девіді сформувалася поширена в США та Ізраїлі думка, підтримана Бараком, Бен-Амі, а також американськими дипломатами Деннісом Россом і Мадлен Олбрайт, що Ясир Арафат відкинув «щедру мирну пропозицію» Ізраїлю та натомість спровокував насильницьке повстання. Цей наратив стверджував, що Арафат не прагнув рішення у форматі двох держав, а мав на меті знищити Ізраїль і захопити всю Палестину. Однак майже всі дослідники, а також більшість ізраїльських і американських чиновників, які брали участь у переговорах, заперечували цю версію. Серед них були провідні ізраїльські переговорники, начальник Генерального штабу ЦАХАЛу, глава військової розвідки, керівник Шин Бет і їхні радники [52].

Жодного прийняттого рішення, яке б задовольнило обидві сторони, не було знайдено, навіть попри сильний тиск США. Клінтон надовго звинувачував Арафата у провалі саміту. Після саміту він призначив колишнього сенатора США Джорджа Мітчелла очолити комісію з пошуку шляхів відновлення мирного процесу. Звіт Мітчелла був оприлюднений у 2001 році та містив рекомендації щодо демонтажу ізраїльських поселень і припинення насильства з боку палестинських угруповань [63].

Після проваленого саміту палестинські та ізраїльські переговорники продовжували зустрічатися в малих групах у серпні-вересні 2000 року, намагаючись подолати розбіжності. США тим часом готували власний план врегулювання конфлікту, але його представлення затрималося через початок Другої інтифади наприкінці вересня [26].

План Клінтона, представлений 23 грудня 2000 року, передбачав створення суверенної палестинської держави у Секторі Гази та 94-96%

Західного берега плюс обмін територіями (1-3%) з Ізраїлем. Щодо Єрусалима план визначав принцип: «арабські райони є палестинськими, єврейські - ізраїльськими». Святі місця мали бути поділені так: палестинці отримували суверенітет над Храмовою горою, а ізраїльтяни - над Стіною плачу. У питанні біженців пропонувалися фінансова компенсація, право повернення лише до палестинської держави та офіційне визнання Ізраїлем страждань палестинців 1948 року. Безпекові умови передбачали «демілітаризовану» палестинську державу та розміщення міжнародних сил на кордонах. Обидві сторони прийняли цей план, і він став основою для переговорів на саміті в Табі у січні 2001 року [36].

Під час саміту в Табі ізраїльська делегація представила нову карту, з якої були вилучені тимчасово контрольовані Ізраїлем райони. Палестинська сторона прийняла її як основу для подальших переговорів. Попри суттєвий прогрес, переговори завершилися без угоди через наближення виборів в Ізраїлі. У спільній заяві сторони зазначили: «Ми ніколи не були так близько до досягнення згоди, і тому вважаємо, що решту розбіжностей можна подолати після виборів». Однак уже 7 лютого 2001 року лідер партії «Лікуд» Аріель Шарон переміг на виборах і став прем'єр-міністром Ізраїлю. Новий уряд відмовився відновлювати переговори [33].

Одна з мирних ініціатив, представлена Квартетом - Європейським Союзом, Росією, Організацією Об'єднаних Націй і Сполученими Штатами - 17 вересня 2002 року, отримала назву «Дорожня карта миру». Цей план не намагався вирішити складні питання, такі як статус Єрусалима чи доля ізраїльських поселень, залишаючи їх для подальших етапів переговорів. Пропозиція так і не просунулась далі першого етапу, метою якого було припинення ізраїльського будівництва поселень і насильства між ізраїльтянами та палестинцями. Станом на листопад 2015 року жодна з цих цілей не була досягнута [26].

Конференція в Аннаполісі - мирна конференція на Близькому Сході - відбулася 27 листопада 2007 року в Морській академії США в Аннаполісі, штат Меріленд. Її метою було відновити ізраїльсько-палестинський мирний процес і реалізувати «Дорожню карту миру». Конференція завершилася спільною заявою всіх учасників, після чого переговори продовжилися. Махмуд Аббас і Ехуд Ольмерт представили один одному конкуруючі мирні пропозиції, але остаточної угоди досягнуто не було [26; 5].

Арабська мирна ініціатива, також відома як Саудівська ініціатива, була вперше запропонована наслідним принцом Саудівської Аравії Абдаллою на Бейрутському саміті 2002 року. Ініціатива пропонувала рішення арабо-ізраїльського конфлікту загалом і ізраїльсько-палестинського зокрема. Вона була офіційно оприлюднена 28 березня 2002 року на саміті в Бейруті та повторно схвалена на саміті в Ер-Ріяді 2007 року [26].

На відміну від «Дорожньої карти миру», ця ініціатива чітко визначала остаточні кордони на основі меж, встановлених ООН до Шестиденної війни 1967 року. Вона пропонувала повну нормалізацію відносин з Ізраїлем в обмін на виведення ізраїльських військ з усіх окупованих територій, включно з Голанськими висотами, визнання незалежної Палестинської держави зі столицею у Східному Єрусалимі на Західному березі та в Секторі Газа, а також «справедливе вирішення» проблеми палестинських біженців [12].

Палестинська адміністрація під керівництвом Ясіра Арафата одразу підтримала ініціативу. Його наступник Махмуд Аббас також схвалив цей план і офіційно закликав президента США Барака Обаму прийняти його як частину американської близькосхідної політики. Ісламістська політична партія ХАМАС, яка керує Сектором Газа, була глибоко розділена, і більшість її угруповань відкинули цей план [26].

Палестинці розкритикували угоди про нормалізацію відносин між Ізраїлем та Об'єднаними Арабськими Еміратами, а також між Ізраїлем і

Бахрейном, підписані у вересні 2020 року, побоюючись, що ці кроки послаблять Арабську мирну ініціативу, назвавши дії ОАЕ «зрадою».

Ізраїльський уряд під керівництвом Аріеля Шарона відкинув ініціативу як «безперспективну», оскільки вона вимагала від Ізраїлю повернення до кордонів, що існували до червня 1967 року. Після поновлення схвалення ініціативи Лігою арабських держав у 2007 році прем'єр-міністр Ехуд Ольмерт обережно привітав цей план. У 2015 році прем'єр-міністр Ізраїлю Біньямін Нетаньягу висловив обережну підтримку ініціативі, але у 2018 році відкинув її як основу для майбутніх переговорів з палестинцями [5].

У січні 2020 року адміністрація президента США Дональда Трампа представила «мирний план століття», який передбачав створення палестинської держави на обмеженій території, зберігаючи більшість ізраїльських поселень на Західному березі. Палестинське керівництво відкинуло цей план як односторонній і несправедливий [5].

Того ж року Ізраїль підписав низку «Авраамових угод» - домовленостей про нормалізацію відносин із кількома арабськими країнами, зокрема Об'єднаними Арабськими Еміратами, Бахрейном, Марокко та Суданом. Ці угоди, укладені за посередництва США, стали важливим проривом у регіональній дипломатії, але не включали палестинське питання, що викликало гостру критику з боку Палестинської автономії.

У наступні роки ізраїльсько-палестинські відносини залишалися напруженими. На тлі політичної нестабільності в Ізраїлі (часті вибори, зміна урядів) і зростання впливу радикальних угруповань на палестинських територіях ситуація дедалі більше ускладнювалася.

У травні 2021 року вибухнуло чергове масштабне загострення між Ізраїлем і ХАМАС у Секторі Гази, що тривало 11 днів і призвело до сотень жертв серед цивільного населення. Цей конфлікт показав, що процес мирного

врегулювання фактично заморожений [5].

7 жовтня 2023 року ХАМАС здійснив масштабний напад на Ізраїль, у результаті якого загинули понад тисяча ізраїльтян, а сотні були взяті в заручники. У відповідь Ізраїль розпочав масштабну воєнну операцію в Секторі Гази. Війна спричинила катастрофічні гуманітарні наслідки: тисячі жертв серед цивільного населення, масові руйнування та переміщення сотень тисяч людей.

Міжнародна спільнота активно намагалася домогтися припинення вогню. У листопаді 2023 року за посередництва Катару, Єгипту та США було досягнуто тимчасового перемир'я, яке передбачало обмін заручниками та доставку гуманітарної допомоги до Гази. Проте воєнні дії швидко відновилися.

ООН, Європейський Союз і США неодноразово виступали з ініціативами створення тривалої мирної «Дорожньої карти», що мала б включати три етапи: припинення бойових дій, звільнення всіх заручників і початок політичного діалогу щодо майбутнього управління Газою. У 2024 році ЄС офіційно підтримав цю ініціативу, підкресливши, що остаточна мета - створення незалежної палестинської держави поруч з Ізраїлем [5].

На початку 2025 року конфлікт триває, хоча активні бойові дії періодично зупиняються через гуманітарні домовленості. Рада Безпеки ООН, Катар, Єгипет і США залишаються ключовими посередниками. Попри це, глибока недовіра, політичні розбіжності, внутрішній розкол серед палестинців і жорстка позиція ізраїльського уряду роблять перспективу остаточного мирного врегулювання поки що дуже віддаленою [5].

2.2. Сучасні конфлікти

У кінці ХХ - на початку ХХІ століття центр арабо-ізраїльського протистояння поступово змістився в Сектор Гази. Після виведення

ізраїльських військ і поселень із Гази в 2005 році територія формально перейшла під контроль Палестинської національної адміністрації. Проте вже у 2007 році між основними палестинськими силами - ФАТХ і ХАМАС - вибухнув збройний конфлікт, унаслідок якого рух ХАМАС захопив владу в секторі. Відтоді Гази контролює ХАМАС, тоді як на Західному березі Йордану влада залишилася за Палестинською адміністрацією, очолюваною ФАТХ [36].

Ізраїль і Єгипет одразу після цього встановили сувору блокаду Гази, аргументуючи це необхідністю запобігти постачанню зброї бойовикам. Блокада суттєво обмежила пересування людей, постачання товарів і палива, що призвело до погіршення гуманітарної ситуації. ХАМАС, у свою чергу, розпочав ракетні обстріли ізраїльської території, на що Ізраїль відповідав масштабними військовими операціями [43].

27 лютого 2008 року палестинські бойовики випустили понад 40 ракет «Касам» по півдню Ізраїлю, а ізраїльська армія випустила три ракети по будівлі Міністерства внутрішніх справ Палестини в Газі, зруйнувавши її. 28 лютого 2008 року ізраїльські літаки бомбили поліцейську дільницю поблизу будинку лідера ХАМАС Ісмаїла Ханія в місті Газа, унаслідок чого загинули кілька дітей. Ізраїльські військові заявили, що їхні повітряні та наземні операції проти бойовиків, які запускають ракети з північної Гази, завдали ударів щонайменше по 23 озброєних палестинцях, тоді як палестинські джерела повідомляли про більшу кількість загиблих і стверджували, що серед них багато цивільних.

Ізраїль розпочав повітряні та наземні операції 29 лютого. Наступ ЦАХАЛ у Газі забрав життя понад 100 палестинців менш ніж за тиждень. Палестинці випустили 150 ракет по Ізраїлю, внаслідок чого загинули троє ізраїльтян. Сполучені Штати закликали до припинення зіткнень між Ізраїлем і палестинцями. Палестинський президент Махмуд Аббас звинуватив Ізраїль

у «міжнародному тероризмі», заявивши, що його наступ на Газу є «більшим, ніж Голокост». 3 березня Аббас призупинив усі контакти з Ізраїлем через його наступ на Газу, тоді як ізраїльський уряд направив військові літаки для нових ударів і пообіцяв продовжувати операцію. Європейський Союз засудив те, що він назвав «непропорційним застосуванням сили» ізраїльською армією в Газі після того, як там загинули 54 палестинці - найбільша кількість жертв за один день з початку бойових дій у 2000 році. Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун також засудив те, що він назвав «надмірною та непропорційною» реакцією Ізраїлю, та закликав його «припинити такі атаки», водночас засудивши ракетні обстріли Сдерота та Ашкелона.

У мусульманському світі демонстранти вийшли на вулиці, щоб протестувати проти атак ЦАХАЛ. Верховний лідер Ірану аятола Алі Хаменеї закликав мусульман піднятися, а їхніх керівників - завдати удару Ізраїлю «гнівом їхніх народів». У Лівані сотні прихильників Хезболли зібралися біля воріт Фатіми на кордоні між Ліваном та Ізраїлем, скандуючи «Смерть Ізраїлю» та розмахуючи ліванськими й палестинськими прапорами. В Єгипті тисячі студентів проводили протести в університетах по всій країні, закликаючи арабських лідерів зупинити ізраїльську агресію та підтримати палестинців. Деякі протестувальники спалювали ізраїльські та американські прапори. Близько 10 000 демонстрантів, головно з Йорданського ісламського братства та менших опозиційних груп, вийшли на вулиці в одному з найбільших антиізраїльських протестів країни за останні роки. Саудівська Аравія тим часом порівняла наступ ЦАХАЛ з «нацистськими військовими злочинами» та закликала міжнародну спільноту зупинити те, що вона назвала «масовими вбивствами» палестинців. Прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Таїп Ердоган заявив, що атаки ЦАХАЛ «не мають гуманітарного виправдання» та що Ізраїль відкидає «дипломатичне вирішення» конфлікту. 3 березня більшість ізраїльських танків і військ були виведені з північної

Гази, і речник ЦАХАЛ підтвердив, що Ізраїль припиняє наступальні операції після п'яти днів.

29 лютого 2008 року ізраїльські військові розпочали операцію «Гаряча зима» (також «Тепла зима») у відповідь на ракети «Касам», випущені ХАМАС зі Смуги Гази. Ізраїльська армія вбила 112 палестинців, а палестинські бойовики - трьох ізраїльтян. Понад 150 палестинців і семеро ізраїльтян були поранені.

Масштаби операції викликали широку міжнародну тривогу. Державний департамент США закликав Ізраїль проявити стриманість, щоб уникнути загибелі невинних людей, а Європейський Союз і Організація Об'єднаних Націй розкритикували «непропорційне застосування сили» Ізраїлем. Європейський Союз також вимагав негайного припинення ракетних атак палестинських бойовиків по Ізраїлю та закликав Ізраїль припинити дії, що наражають на небезпеку цивільних, заявивши, що вони «порушують міжнародне право».

Перемир'я між Ізраїлем і Хамас у 2008 році було шестимісячною «тахдією» (арабське слово, що означає «заспокоєння»), укладеною за посередництва Єгипту «для району Гази», яке набуло чинності між ХАМАС і Ізраїлем 19 червня 2008 року. Обов'язком ХАМАС було припинити ракетні обстріли Ізраїлю. Протягом перших п'яти місяців перемир'я, після нестабільного першого тижня, такі атаки з Гази значно скоротилися - загалом до 19 ракетних та 18 мінометних обстрілів порівняно з 1199 ракетами та 1072 мінометами, випущеними до 19 червня 2008 року - тобто скорочення на 98%. Прессекретар прем'єр-міністра Ізраїлю Марк Регеєв визнав, що «під час перемир'я до 4 листопада не було жодних ракет від ХАМАС».[47]

Обов'язком Ізраїлю було припинити атаки на Газу і, якщо перемир'я триматиметься, поступово почати послаблювати жорстку блокаду Гази. Угода вимагала від Ізраїлю протягом 72 годин збільшити обсяг товарів, що

надходять у Газу, на 30 % у порівнянні з довоєнним рівнем, а протягом 13 днів відкрити всі прикордонні переходи й «дозволити ввезення всіх заборонених і обмежених товарів». Поставки їжі, води, ліків і пального дещо зросли, але лише до приблизно 20 % від нормального рівня - у різкому контрасті з дотриманням Хамас, який зменшив ракетні обстріли на 98 %. Через два місяці обсяги товарів залишалися занадто низькими, щоб суттєво покращити умови життя, що заважало UNRWA поповнювати запаси. У 2008 році Ізраїль повідомив уряд США, що утримуватиме економіку Гази «на межі колапсу».

4 листопада 2008 року Ізраїль порушив перемир'я, завдавши удару по Газі. Армія Ізраїлю заявила, що ціллю був тунель, який, за її словами, ХАМАС планував використати, щоб захопити ізраїльських солдатів на відстані 250 метрів. Представники Хамас заперечили це, стверджуючи, що тунель копали з оборонною метою. За словами доктора Роберта Пастора (Інститут Картера), один ізраїльський військовий також підтвердив йому саме оборонне призначення тунелю. У відповідь на атаку ХАМАС відновив ракетні обстріли. Таким чином, здійснивши вторгнення та не послабивши ембарго, Ізраїль порушив два ключових зобов'язання перемир'я.

Коли шестимісячне перемир'я офіційно завершилося 19 грудня, ХАМАС випустив від 50 до понад 70 ракет і мінометів по Ізраїлю протягом наступних трьох днів, хоча ніхто не постраждав. 21 грудня ХАМАС заявив, що готовий припинити атаки й поновити перемир'я, якщо Ізраїль припинить «агресію» в Газі та відкриє прикордонні переходи. 27–28 грудня Ізраїль розпочав операцію «Литий Свинець» проти ХАМАС. Президент Єгипту Хосні Мубарак зазначив: «Ми неодноразово попереджали ХАМАС, що відмова від перемир'я підштовхне Ізраїль до агресії проти Гази». [47]

Перша велика ескалація, відома як операція «Литий свинець» (грудень 2008 - січень 2009), тривала понад три тижні. Шестимісячне перемир'я між

Ізраїлем і ХАМАС завершилося 4 листопада, коли ЦАХАЛ здійснив рейд у Дейр-аль-Балах у центральній частині Гази, щоб знищити тунель, унаслідок чого було вбито кілька бойовиків ХАМАС. Ізраїль заявив, що рейд був превентивним ударом і що ХАМАС мав намір викрасти інших ізраїльських солдатів, тоді як ХАМАС охарактеризував це як порушення перемир'я і відповів ракетним обстрілом Ізраїлю. Спроби поновити перемир'я між Ізраїлем і ХАМАС зазнали невдачі. 27 грудня Ізраїль розпочав операцію «Литий свинець», заявленою метою якої було припинення ракетних обстрілів. Під час початкового авіаудару Ізраїль атакував поліцейські відділки, військові цілі, включно зі складами зброї та підозрюваними ракетними командами, а також політичні та адміністративні установи, завдаючи ударів по густонаселених містах Газа, Хан-Юніс та Рафах. Після початку бойових дій палестинські угруповання відкрили ракетний вогонь у відповідь на авіабомбардування й атаки. Міжнародна спільнота вважає невибіркові атаки на цивільних і цивільні об'єкти, які не розрізняють між цивільними та військовими цілями, незаконними згідно з міжнародним правом.

Ізраїльське наземне вторгнення розпочалося 3 січня. 5 січня ЦАХАЛ почав діяти в густонаселених міських центрах Гази. Протягом останнього тижня наступальної операції (з 12 січня) Ізраїль здебільшого бив по цілях, яких вже завдавав ударів раніше, та атакував палестинські підрозділи, що запускали ракети. ХАМАС посилив свої ракетні та мінометні обстріли переважно цивільних об'єктів на півдні Ізраїлю, уперше досягнувши великих міст Беер-Шева та Ашдод. Ізраїльські політики зрештою відмовилися від ударів углиб Гази через побоювання щодо більших втрат з обох сторін і зростання міжнародної критики. Конфлікт завершився 18 січня, коли ЦАХАЛ спершу оголосив одностороннє припинення вогню, а за дванадцять годин Хамас повідомив про тижневе припинення вогню. Виведення військ

ЦАХАЛ було завершено 21 січня [47].

Наступне загострення сталося у 2012 році - операція « Хмарний стовп». Операції передував період численних взаємних ізраїльсько-палестинських атак у відповідь. За даними ізраїльського уряду, операцію було розпочато у відповідь на запуск понад 100 ракет по Ізраїлю протягом 24 годин, напад бойовиків із Гази на джип ізраїльського військового патруля в межах кордонів Ізраїлю та вибух, спричинений саморобними вибуховими пристроями, що стався поблизу ізраїльських солдатів на ізраїльській стороні тунелю, який проходив під захисним бар'єром на Західному березі. Ізраїльський уряд заявив, що метою операції було припинення ракетних атак на цивільні об'єкти, що велися зі Смуги Гази, а також послаблення можливостей бойових угруповань. Палестинці поклали провину за спалах насильства на ізраїльський уряд, звинувачуючи ЦАХАЛ у нападах на цивільних жителів Гази в дні, що передували операції. Вони також посилалися на блокаду Смуги Гази та окупацію Західного берега, включно зі Східним Єрусалимом, як на причину ракетних атак.

Під час операції ЦАХАЛ заявив, що завдав ударів більш ніж по 1 500 об'єктах у Смузі Гази. За звітом Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, було вбито 174 палестинці й сотні зазнали поранень. Приблизно 350–700 сімей були змушені залишити свої домівки. Один авіаудар забрав життя десятиох членів сім'ї аль-Далу. Частина палестинських жертв була спричинена помилковими пусками палестинських ракет, що впали на територію самої Гази. Вісім палестинців були страчені членами бригад Ізз ад-Діна аль-Кассама за підозрою у співпраці з Ізраїлем.

Під час операції ХАМАС, бригади аль-Кассама та Палестинський ісламський джихад посилили свої ракетні атаки по ізраїльських містах і селищах у межах операції під кодовою назвою «Операція Каміння обпаленої глини», здійснивши понад 1 456 пусків ракет по Ізраїлю та ще 142, що впали

на території самої Гази. Деякі з цих ракет були спрямовані на Рішон-ле-Ціон, Беер-Шеву, Ашдод, Ашкелон та інші населені пункти. Тель-Авів був уражений уперше з часів війни в Перській затоці 1991 року, також ракети були випущені по Єрусалиму. Ракетний удар по житловому будинку в Кір'ят-Малахи убив трьох ізраїльських цивільних. До кінця операції було вбито шістьох ізраїльтян, двісті сорок зазнали поранень, а понад двісті отримали допомогу через тривожні стани від «Маген Давід Адом», ізраїльської медичної служби. Близько 421 ракета була перехоплена ізраїльською системою ПРО «Залізний купол», ще 142 впали на території Гази, 875 - в незаселених районах, а 58 - поцілили в міські райони Ізраїлю. Автобус у Тель-Авіві був підірваний арабо-ізраїльтянином, унаслідок чого було поранено 28 цивільних.

Канада, Німеччина, Сполучене Королівство, Сполучені Штати та інші західні країни висловили підтримку праву Ізраїлю на самооборону або засудили ракетні атаки Хамасу на Ізраїль. Китай, Іран, Росія, Єгипет, Туреччина та низка інших арабських і мусульманських країн засудили ізраїльську операцію. Рада Безпеки ООН провела екстрене засідання щодо ситуації, але не ухвалила жодного рішення. Після кількох днів переговорів перемир'я, посередником у якому виступив Єгипет, було оголошено 21 листопада. Обидві сторони заявили про перемогу. Ізраїль зазначив, що досягнув своєї мети - завдання удару по ракетних можливостях ХАМАСу, тоді як ХАМАС заявив, що Ізраїль утратив можливість вторгнення в Газу. За даними Human Rights Watch, обидві сторони порушували закони війни під час бойових дій. [40].

Наймасштабнішою з того часу стала війна 2014 року - операція «Непорушна скеля». Вона почалася після викрадення і вбивства трьох ізраїльських підлітків на Західному березі. Ізраїль відповів масованими ударами по Газі, а ХАМАС розгорнув інтенсивні ракетні обстріли. Протягом

50 днів бойових дій було зруйновано тисячі будинків, загинуло понад 2 200 палестинців і близько 70 ізраїльтян .

Після цього між Ізраїлем і ХАМАС зберігалася крихка рівновага: періоди відносного спокою чергувалися з короткими спалахами насильства. ХАМАС продовжив будувати підземні тунелі для контрабанди зброї та бойовиків, а Ізраїль розробив систему протиракетної оборони «Залізний купол», яка стала важливим елементом його безпеки [40].

У травні 2021 року знову вибухнуло широкомасштабне загострення. Насильство збіглося з Ніччю Кадр (8 травня), яку відзначають мусульмани, та Днем Єрусалима (9-10 травня), ізраїльським національним святом. Сутички відбулися напередодні запланованого параду до Дня Єрусалима, відомого як Марш прапорів, що проводився ультраправими єврейськими націоналістами, але пізніше був скасований. Понад 600 людей дістали поранення, переважно палестинці, що викликало міжнародне засудження. Рішення Верховного суду Ізраїлю щодо виселень у Шейх-Джарра було відкладене на 30 днів, оскільки тодішній генеральний прокурор Авіхай Мандельблїт прагнув знизити рівень напруги.

Увечері 10 травня Хамас висунув Ізраїлю ультиматум щодо виведення сил безпеки як з комплексу Храмової гори, так і з району Шейх-Джарра до 18:00. Коли термін ультиматуму минув без відповіді, Хамас і Палестинський ісламський джихад запустили ракети зі Смуги Гази по Ізраїлю; деякі з них влучили в ізраїльські житлові будинки та школу. Ізраїль у відповідь розпочав кампанію авіаударів по Газі; станом на 16 травня було атаковано близько 950 цілей, повністю або частково зруйновано 18 будівель, серед них чотири висотні споруди, 40 шкіл і чотири лікарні, а також завдано удару по табору біженців аль-Шаті. Крім того, щонайменше 19 медичних закладів було пошкоджено або знищено внаслідок ізраїльського бомбардування. Станом на 17 травня Організація Об'єднаних Націй оцінила, що ізраїльські авіаудари

знищили 94 будівлі в Газі, серед яких 461 житлова та комерційна одиниця, зокрема будівля аль-Джалаа, де містилися офіси Associated Press, Al Jazeera та інших медіа, а також 60 квартир [5].

Унаслідок насильства було вбито щонайменше 256 палестинців, серед них 66 дітей (у тому числі щонайменше семеро від "дружнього вогню"). В Ізраїлі загинули щонайменше 13 людей, серед них двоє дітей. Міністерство охорони здоров'я Гази повідомило, що понад 1 900 палестинців зазнали поранень, а станом на 12 травня щонайменше 200 ізраїльтян були поранені. Станом на 19 травня щонайменше 72 000 палестинців були змушені залишити свої домівки. Було випущено близько 4 360 палестинських ракет у бік Ізраїлю, з яких 680 впали в межах самої Гази, а понад 90 відсотків ракет, спрямованих у населені райони, були перехоплені ізраїльською системою «Залізний купол». Ізраїль провів близько 1 500 авіа-, наземних і морських ударів по Смузі Гази. Заклики до припинення вогню вперше прозвучали 13 травня з боку Хамасу, але були відхилені прем'єр-міністром Ізраїлю Біньяміном Нетаньягу. 18 травня Франція разом із Єгиптом та Йорданією оголосила про подання резолюції Ради Безпеки ООН щодо припинення вогню. Єгипет виступив посередником у встановленні перемир'я між Ізраїлем та Хамасом, яке набуло чинності 21 травня 2021 року, завершивши 11 днів бойових дій, під час яких обидві сторони заявили про свою перемогу. 16 червня 2021 року із Гази в бік Ізраїлю були запуснені запальні кулі, на що Ізраїльські повітряні сили відповіли низкою авіаударів по Смузі Гази, поновивши бойові дії.

7 жовтня 2023 року, коли ХАМАС та інші палестинські збройні угруповання здійснили раптову атаку на Ізраїль. Унаслідок цього було вбито 1195 ізраїльтян та іноземців, серед яких 815 цивільних осіб. 251 людину було взято в заручники з метою змусити Ізраїль звільнити палестинських в'язнів. Від початку ізраїльського наступу, що послідував за атакою, у Газі загинуло

понад 68 тисяч палестинців, майже половина з яких - жінки та діти, а понад 170 тисяч отримали поранення [41]. Дослідження, опубліковане в журналі The Lancet, зазначило, що кількість загиблих від травм була занижена станом на червень 2024 року, і справжні втрати можуть бути ще більшими, якщо врахувати «непрямі» смерті. [41;44].

Після очищення власної території від бойовиків Ізраїль розпочав масовану бомбардувальну кампанію і 27 жовтня здійснив наземне вторгнення до Гази, оголосивши своїми цілями знищення ХАМАС та звільнення заручників. Ізраїльські війська провели низку масштабних операцій, зокрема наступ на Рафа з травня, три битви навколо Хан-Юніса та облогу Північної Гази, що завершилися наступом 2025 року в місті Газа. Ізраїль також ліквідував низку лідерів ХАМАС як у самій Газі, так і за її межами. Тимчасове перемир'я в листопаді 2023 року швидко зірвалося, друге перемир'я, укладене в січні 2025 року, закінчилося раптовою атакою Ізраїлю в березні. Третє перемир'я набрало чинності 10 жовтня після того, як Ізраїль і ХАМАС погодилися на перший етап мирного плану, підтриманого США. 19 жовтня, після заяв про порушення з боку ХАМАС, Ізраїль тимчасово відновив бомбардування Гази, але того ж дня знову підтвердив перемир'я. Подібна ситуація повторилася 28 жовтня [5].

Війна спричинила масштабну гуманітарну катастрофу в Газі. Ізраїль посилив блокаду, перекривши постачання основних ресурсів, що призвело до гострої нестачі продовольства та загрози голоду, який у жовтні 2025 року став реальністю. До початку 2025 року Ізраїль спричинив безпрецедентні руйнування, зробивши значну частину території непридатною для життя. Були знищені цілі міста, лікарні, релігійні та культурні пам'ятки, навчальні заклади, сільськогосподарські землі та навіть цвинтарі. Палестинські журналісти, медики, працівники гуманітарних організацій та інші представники громадянського суспільства зазнавали арештів, катувань і

вбивств. Загалом Ізраїль затримав тисячі палестинців із Гази та Західного берега без пред'явлення звинувачень. Майже все населення Сектора Гази - близько 2,3 мільйона людей - було примусово переміщене. Водночас понад 100 тисяч ізраїльтян стали внутрішньо переміщеними особами. Перший день війни став найкривавішим в історії Ізраїлю, а сама війна - найсмертоноснішою для палестинців у всьому конфлікті. Це також найдовший військовий конфлікт в історії Ізраїлю.

Більшість науковців дійшла висновку, що дії Ізраїлю мають ознаки геноциду в Газі. Міжнародний суд ООН розглядає справу про звинувачення Ізраїлю в геноциді. Експерти та правозахисні організації також заявляють, що як Ізраїль, так і ХАМАС скоїли інші військові злочини. Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт прем'єр-міністра Ізраїлю Біньяміна Нетаньягу, міністра оборони Йоава Галланта та одного з лідерів ХАМАСу Мохаммеда Дейфа, хоча ордер проти останнього було відкликано після його загибелі внаслідок ізраїльського авіаудару. Звірства, включно з катуваннями та сексуальним насильством, вчиняли як палестинські бойовики, так і ізраїльські війська [5].

Ізраїль отримав значну військову та дипломатичну підтримку від Сполучених Штатів. Війна мала широкий регіональний ефект: угруповання «Осі опору» в низці арабських країн та Ірані вступили в сутички з Ізраїлем і США, що призвело до 12-денної Ірансько-ізраїльської війни. Річне протистояння між Ізраїлем і «Хезболлою» завершилося вторгненням Ізраїлю до Лівану та операціями в Сирії, які сприяли падінню режиму Асада. Конфлікт і далі має значні регіональні та міжнародні наслідки: у всьому світі проходять масові протести із закликами до припинення вогню, водночас спостерігається сплеск антисемітизму та антипалестинських настроїв.

РОЗДІЛ 3. ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

3.1. Стратегічні та військові уроки Ізраїлю

Ізраїльський досвід, сформований десятиліттями життя в умовах постійних загроз, становить значний практичний інтерес для України. Країна, яка змушена була вибудовувати власну модель безпеки буквально з моменту створення, виробила комплексну систему оборони, що спирається на проактивні дії, технологічну перевагу та широку участь громадян у забезпеченні обороноздатності. Аналіз цього досвіду дозволяє краще зрозуміти, як невелика держава здатна успішно протистояти чисельно переважаючим противникам і забезпечувати свою стійкість у тривалому конфлікті.

Однією з ключових складових ізраїльської оборонної стратегії є концепція стримування, яка базується на готовності нейтралізувати загрозу ще до того, як вона переросте у масштабні бойові дії. Превентивність для Ізраїлю не є агресивним інструментом, а радше способом зменшення ймовірних втрат та недопущення ескалації. Такі підходи виявилися ефективними в умовах, коли час реагування на загрозу є мінімальним. Для України цей досвід демонструє важливість постійного моніторингу противника, оперативності ухвалення рішень і здатності діяти на випередження там, де це дозволяє міжнародне право та воєнна ситуація.

Не менш важливою є роль технологічних рішень. Ізраїль став одним із глобальних лідерів у розробці систем протиракетної та протидронової оборони, безпілотної авіації, засобів радіоелектронної боротьби та кіберзахисту. Багаторівнева система ППО, що включає такі комплекси, як «Залізний купол», була створена саме як відповідь на асиметричні виклики - масові удари ракетами та дронами з невеликою вартістю запуску. Україна

сьогодні стикається з подібною природою загроз, що робить ізраїльський досвід особливо релевантним. Він засвідчує, що технологічна перевага здатна компенсувати нестачу ресурсів і людського потенціалу, а інвестиції в інновації можуть стати одним із найефективніших елементів оборони. Це стає все очевидніше за умов зміни характеру сучасних війн.

Окреме значення має й побудова мобілізаційної системи. Резервна армія Ізраїлю є не просто формальністю, а реальним бойовим компонентом, на який спирається держава під час загострень. Регулярні навчання, чітка система обліку резервістів, оперативність та злагодженість їхнього виклику та розгортання - усе це забезпечує здатність швидко збільшити чисельність армії у разі кризи. Для України, де питання резерву стало одним із ключових після 2022 року, ізраїльський підхід демонструє важливість системності, плановості та технологічної підтримки мобілізаційних ресурсів.

Важливим елементом ізраїльської моделі оборони є інтегрована територіальна оборона. Вона охоплює не лише військові формування, а й систему цивільного захисту, місцеве самоврядування та спеціалізовані служби. Такий підхід створює ефективний механізм реагування на кризи, дозволяє своєчасно евакуювати населення, координувати роботу укриттів і забезпечувати стабільність життєдіяльності навіть у періоди масованих атак. Україна має потенціал для подальшого розвитку саме такої комплексної моделі, де територіальна оборона та служби цивільної безпеки функціонують не окремо, а як елементи єдиної системи.

Таким чином, військовий та стратегічний досвід Ізраїлю демонструє, що ефективність оборони ґрунтується не лише на чисельності військ, а насамперед на здатності швидко адаптуватися, діяти проактивно, використовувати технології та забезпечувати стійкість суспільства. Для України, яка проходить через найсерйозніше випробування в новітній історії, цей досвід може стати важливою основою для формування сучасної оборонної

політики та довгострокової моделі безпеки.

3.2. Дипломатія безпеки та міжнародні партнерства

Одним із ключових чинників стійкості Ізраїлю в умовах багаторівневого конфлікту є його здатність вибудувати ефективну дипломатію безпеки. Ця дипломатія поєднує в собі спрямованість на стратегічні союзи, активну роботу з міжнародними організаціями та гнучкість у переговорах навіть за обставин, коли повноцінне врегулювання конфлікту залишається недосяжним. Такий досвід є важливим для України, яка також змушена формувати систему міжнародної підтримки під час протидії зовнішній агресії.

Одним із найпоказовіших аспектів ізраїльської дипломатії є створення так званого «периметра підтримки», тобто мережі союзників і партнерів, здатних забезпечувати політичну, військову та економічну допомогу. Найважливішим стратегічним партнером Ізраїлю стали Сполучені Штати Америки, чия підтримка охоплює як військово-технічну співпрацю, так і дипломатичний захист на міжнародній арені. Ізраїль послідовно інвестував у зміцнення цієї співпраці, розглядаючи її як основу своєї довгострокової безпеки. Підтримка США дозволила країні розвивати високотехнологічний оборонний комплекс, отримувати доступ до сучасних озброєнь та зберігати баланс сил у регіоні, де її чисельні противники мали значні ресурси.

Для України ця модель є показовою з точки зору важливості стабільних двосторонніх союзів. Системна й передбачувана співпраця з ключовими партнерами - державами ЄС, США, країнами НАТО - може стати не лише інструментом воєнної підтримки, а й базою для довгострокових гарантій безпеки. Україна, як і Ізраїль, перебуває у ситуації, коли виживання держави значною мірою залежить від здатності інтегрувати свою стратегію оборони в ширшу систему колективної підтримки.

Другим важливим компонентом ізраїльської дипломатії є прагматичність у побудові відносин з регіональними та світовими акторами. Хоча значна частина країн арабського світу традиційно сприймала Ізраїль як опонента, дипломатія поступових контактів та точкових угод, зрештою, призвела до підписання низки мирних договорів - спочатку з Єгиптом та Йорданією, а пізніше до «угод Авраама», що відкрили формат співпраці з Об'єднаними Арабськими Еміратами, Бахрейном та іншими країнами регіону. Така стратегія демонструє, що навіть у дуже складних умовах можна вибудовувати нові канали співпраці, якщо останні становлять взаємний інтерес.

Для України ця гнучкість може мати особливе значення з огляду на необхідність розширення кола партнерів у світі - від країн Близького Сходу до азійських та африканських держав. Успішна дипломатія безпеки потребує здатності знаходити спільні точки дотику навіть з тими країнами, які раніше не відігравали помітної ролі в українській зовнішній політиці. Ізраїльський досвід доводить, що інколи вирішальними стають не глобальні союзи, а мережа середніх і малих партнерів, які забезпечують економічну підтримку, голоси в міжнародних організаціях та додаткові канали впливу. Досвід Ізраїлю доводить необхідність самостійності та неможливість ставки на одного партнера.

Третім елементом, що заслуговує уваги, є ефективне використання міжнародних платформ. Ізраїль активно працює в ООН, намагаючись мінімізувати негативний вплив політизованих рішень та просуваючи власні безпекові інтереси. Попри те, що міжнародні організації часто займають критичну позицію щодо ізраїльської політики, країна системно вибудовує присутність у цих структурах, працюючи через дипломатів, неурядові організації та позаурядові експертні кола. Це показує, що навіть у несприятливому середовищі держава може знаходити інструменти впливу.

Україна також перебуває у ситуації, коли міжнародні платформи відіграють важливу роль у формуванні світової підтримки, зокрема через Генеральну Асамблею ООН, Раду Європи, ОБСЄ чи спеціальні контактні групи. Ізраїльський досвід вчить, що робота на таких майданчиках має бути не епізодичною, а постійною та стратегічною, із залученням широкого кола міжнародних партнерів. Водночас, саме досвід російсько-української війни поставив питання ефективності діяльності цих інституцій та необхідність їх реорганізації.

Таким чином, дипломатія безпеки Ізраїлю демонструє важливість комплексного підходу: від тісних стратегічних союзів і прагматичних регіональних домовленостей до активної участі на міжнародних платформах. Для України це означає необхідність збереження високої динаміки зовнішньополітичної активності, побудови довгострокових союзів і пошуку нових партнерів, що у сукупності створює фундамент стійкої системи міжнародної підтримки та гарантій безпеки.

3.3. Управління конфліктом та підготовка до тривалого протистояння

Одним із фундаментальних елементів здатності Ізраїлю протистояти багаторівневим загрозам стала сформована за десятиліття система суспільної стійкості. Вона поєднує психологічну підготовленість населення, ефективну роботу служб цивільного захисту, розвинену інфраструктуру укриттів та сталі механізми взаємодії між державою й громадянами. Цей комплекс заходів дозволяє не лише мінімізувати людські втрати під час атак, а й забезпечити функціонування держави навіть у моменти найгостріших загроз. Саме такий підхід відкриває важливі уроки для України, де питання захисту цивільного населення та підтримки суспільної стійкості стало одним із ключових у контексті повномасштабної війни.

Ізраїльська модель цивільного захисту має специфічні особливості,

сформовані багаторічним досвідом постійних обстрілів з боку різних ворожих угруповань. Система укриттів - від індивідуальних «мамадів» у житлових будинках до громадських бункерів - є невід'ємною частиною сучасної інфраструктури. Вона створює умови, за яких населення може реагувати на загрозу протягом кількох десятків секунд, що нерідко визначає шанси на виживання. Крім того, система оповіщення та розподілу відповідальності між місцевою владою і державними структурами забезпечує чіткість дій під час кризових ситуацій.

Україні, яка переживає масовані ракетні та дроніві атаки, досвід Ізраїлю показує важливість системності та стандартизації у сфері цивільного захисту. Розбудова мережі укриттів має здійснюватися не хаотично, а на основі єдиних норм безпеки, оцінки ризиків та довгострокового державного планування. Важливу роль тут відіграє й підготовка населення: базові навички реагування, поширення інформації про правила поведінки під час обстрілів і розуміння алгоритмів роботи служб мають бути загальнодоступними. Ізраїль довів, що освічене і психологічно підготовлене населення стає активним учасником безпекового процесу, а не пасивним об'єктом захисту і є важливим елементом успіху у протистоянні.

Не менш важливим компонентом є психологічна стійкість. Багато поколінь ізраїльтян виростили за умов перманентної загрози, що сформувало своєрідну культуру виживання, де поєднуються високий рівень самодисципліни, довіра до оборонних інституцій та усвідомлення особистої відповідальності за безпеку сім'ї й громади. Суспільство, яке вміє зберігати функціональність під час криз, стає одним із ключових факторів стримування ворога. Для України важливими висновками є необхідність формування доступних програм психологічної допомоги, підтримки ветеранів, а також інформаційної політики, яка сприяє зміцненню віри в стійкість держави та збільшенню опірності від гібридних і не лише атак.

Особливого значення в Ізраїлі набуває взаємодія між військовими структурами, поліцією, медичними службами, місцевою владою та волонтерськими організаціями. Home Front Command - окреме командування, відповідальне за цивільний захист, - забезпечує координацію дій та швидке реагування на будь-які загрози. В умовах України подібна інтегрованість може стати вирішальною для ефективності реагування, адже взаємодія між різними інституціями нерідко є найслабшою ланкою під час надзвичайних ситуацій.

Ізраїльський досвід демонструє, що цивільний захист - це не додатковий елемент оборони, а одна з її основ. Грамотно організована система укриттів, психологічна підготовка населення, чіткі протоколи дій та сталий зв'язок між державою й громадянами створюють середовище, в якому суспільство здатне витримати навіть найскладніші випробування. Для України цей досвід є вкрай важливим, оскільки від рівня суспільної стійкості залежить не лише безпека громадян, а й довгострокова здатність держави протистояти агресії та зберігати функціональність у критичні моменти.

3.4 Інформаційна безпека та протидія пропаганді

Інформаційний вимір конфліктів давно перестав бути другорядним і став одним із ключових полів боротьби за політичну легітимність, міжнародну підтримку й внутрішню стійкість суспільства. Ізраїль, який протягом десятиліть веде боротьбу не лише на фізичному полі бою, а й в інформаційному просторі, сформував комплексну систему комунікацій та захисту від пропаганди. Його досвід особливо актуальний для України, адже російська агресія супроводжується масштабними інформаційними операціями, спрямованими на деморалізацію населення, підрив довіри до інституцій та маніпуляцію міжнародною думкою.

Важливою особливістю ізраїльського підходу є інтеграція інформаційної політики з військовими та дипломатичними стратегіями.

Офіційні комунікації формуються таким чином, щоб забезпечити швидке, чітке та достовірне пояснення подій, мінімізуючи можливість їхнього перекручення. Ізраїль активно інформує міжнародну спільноту про обставини власних дій, надає відеодокази, супутникові знімки, офіційні брифінги англійською мовою та використовує соціальні мережі як інструмент прямого впливу. Такий підхід значно ускладнює роботу пропаганди ворога, оскільки прозорість зменшує простір для маніпуляцій.

Показовим сучасним прикладом стала комунікаційна стратегія Ізраїлю під час ескалації у жовтні 2023 року. У перші години після масованої атаки ХАМАС ізраїльська армія оперативно оприлюднила відеоматеріали, аудіодокази та перехоплення переговорів, що підтверджували характер дій бойовиків. Така швидкість і відкритість дозволила Ізраїлю сформувати наратив ще до того, як пропагандистські ресурси противника змогли створити альтернативні версії подій. Крім того, були запущені багатомовні ресурси для пояснення ситуації журналістам, дипломатам і громадськості по всьому світу.

Ще одним аспектом, важливим для України, є робота Ізраїлю з соціальними мережами. Країна використовує офіційні акаунти не лише як інструмент інформування, але й як засіб боротьби з дезінформацією в реальному часі. Корективи, спростування та контраргументи публікуються оперативно й часто супроводжуються доказовою базою. Така модель демонструє, що держава може переважати у сучасному інформаційному середовищі, якщо працює системно й відкрито.

Ізраїль також активно взаємодіє з міжнародними технологічними компаніями. У 2022-2024 роках країна, реагуючи на поширення фейкових матеріалів і підроблених відео, неодноразово вимагала від великих платформ видалення контенту, який містив дезінформацію або пропаганду терористичних організацій. Це демонструє важливість партнерства держави з приватним сектором, без якого неможливо ефективно контролювати

інформаційний простір у цифрову епоху.

Для України, яка також стикається з масованими кампаніями російської дезінформації, ізраїльський підхід є показовим у кількох аспектах. Насамперед критичною є швидкість реакції. Ізраїль довів, що перші години після резонансної події є вирішальними для формування міжнародного наративу. Україна вже використовує подібні інструменти, однак приклади 2022-2024 років показують, що інформаційна проактивність має стати постійною, а не ситуативною практикою. Другим уроком є важливість централізованої, але гнучкої моделі комунікацій, де офіційні структури координують свої повідомлення та забезпечують їхню узгодженість.

Упродовж останніх років російська пропаганда неодноразово намагалася дискредитувати українську оборону шляхом штучних «розслідувань», підробок і спрямованих на Захід кампаній у соцмережах. У цьому контексті корисними є ізраїльські напрацювання у сфері OSINT-верифікації: залучення незалежних аналітиків, публікація відкритих даних, роз'яснювальні відео, детальні пресбрифінги. Чим більше фактів подає держава, тим менше простору залишається для маніпуляцій.

Ще одним релевантним сучасним аспектом є боротьба з дівфейками. Ізраїль, як і Україна, стикається з використанням штучно згенерованих матеріалів для впливу на міжнародну думку або провокування внутрішніх конфліктів. У 2023-2024 роках спецслужби Ізраїлю неодноразово попереджали громадян про фейкові відеозвернення, поширювані в месенджерах, та запускали кампанії інформаційної гігієни для населення. Це показує, що захист від пропаганди має починатися не лише на рівні державних інституцій, а й на рівні громадянського суспільства.

У підсумку, ізраїльський досвід демонструє, що ефективна протидія пропаганді ґрунтується на швидкості, доказовості, технологічній адаптивності та постійній роботі з міжнародною аудиторією. Для України, яка перебуває у

центрі глобальної інформаційної боротьби, ці уроки можуть стати основою для розбудови сучасної системи інформаційної безпеки, де ключову роль відіграють не лише державні інституції, а й суспільство, медіа, цифрові платформи та міжнародні партнери.

ВИСНОВКИ

Ізраїльсько-арабський конфлікт є одним із найбільш тривалих і трансформаційних міжнародних протистоянь ХХ–ХХІ століть. Його природа сформована комплексом історичних, політичних, релігійних та безпекових чинників, які неодноразово перепліталися, створюючи багатовимірну систему напруги між Ізраїлем і арабськими державами. Витоки конфлікту сягають періоду становлення національних рухів на Близькому Сході та суперництва за право на державність на одній території. Поступове загострення ситуації було обумовлене як європейською колоніальною спадщиною, так і формуванням політичних міфів, що стали невід’ємною частиною національних ідентичностей обох сторін.

Протягом десятиліть конфлікт переростав із локального протистояння між двома народами у широкомасштабну регіональну конфронтацію, яка періодично набувала форми повномасштабних арабо-ізраїльських воєн. Аналіз відносин Ізраїлю з Єгиптом, Йорданією, Сирією, Ліваном та палестинськими угрупованнями показує, що кожна держава чи актор мала власні мотиви, інтереси та стратегічні цілі. Для Єгипту та Йорданії конфлікт значною мірою був інструментом внутрішньої політики та боротьби за лідерство в арабському світі. Для Сирії та Лівану – питанням територій і впливу. Для Ізраїлю – боротьбою за виживання, безпеку та міжнародне визнання. Така множинність факторів робила конфлікт надзвичайно складним для врегулювання.

Досвід мирних угод Ізраїлю з Єгиптом та Йорданією показує, що навіть після багатьох воєн і тисяч жертв сторони можуть перейти до стабільного співіснування, якщо взаємні інтереси стають сильнішими за ідеологічне протистояння. Водночас приклади Лівану та сектору Газа демонструють, що коли на арену вступають недержавні актори, такі як ХАМАС або «Хезболла»,

які поєднують політичну діяльність із збройною боротьбою, а також мають зовнішню підтримку, конфлікт може лише поглиблюватися. Наявність різних центрів сили ускладнює переговори та знижує ефективність міжнародного посередництва.

Спроби врегулювання, включаючи Кемп-Девід, Мадридську конференцію, Осло, «Дорожню карту» та інші ініціативи, продемонстрували, що ключовими каменями спотикання залишаються питання кордонів, статусу Єрусалима, права на повернення палестинських біженців і гарантій безпеки Ізраїлю. Невиконання домовленостей, кризи довіри, зростання екстремізму та періодичні військові ескалації щоразу відкидали процес мирного врегулювання назад. Сучасні конфлікти, зокрема ескалації навколо Сектора Газа, свідчать про те, що модель «тимчасового перемир'я» не створює умов для тривалого миру й фактично консервує напруження.

Важливим висновком є те, що ізраїльсько-арабський конфлікт давно вийшов за межі традиційного військового протистояння. Він включає інформаційну боротьбу, дипломатичне протистояння, кібератаки, економічні санкції та регіональні коаліції. Взаємодія державних і недержавних акторів робить його асиметричним та непередбачуваним. Водночас Ізраїль довів, що навіть у стані постійної війни держава може розвивати економіку, технології, інновації та інституції.

Для України досвід Ізраїлю у конфлікті з арабським світом має важливе значення. Як і Ізраїль, Україна зіткнулася з тривалим конфліктом, який включає гібридні методи, зовнішню агресію, залучення недержавних груп і війну за міжнародну легітимність. Ізраїльський досвід показує необхідність мати глибоко ешелоновану систему оборони, адаптивну армію, здатну діяти в умовах асиметричних загроз, а також стратегічну культуру, зорієнтовану на тривалу боротьбу.

Україні варто врахувати і підхід Ізраїлю до дипломатії: багатовекторність, активна робота з міжнародною громадськістю, формування коаліцій підтримки та використання зовнішніх союзів як елементів безпекової архітектури. Так само особливо актуальним є досвід підтримки суспільної стійкості під час війни, психологічної готовності до довготривалого протистояння та побудови національної єдності.

Ізраїльська модель інформаційної безпеки також становить значну цінність. Протидія дезінформації, оперативна комунікація влади, активність у міжнародному медіапросторі та залучення приватного сектору до захисту кіберпростору є важливими інструментами, які можуть посилити українську стійкість.

Підсумовуючи, ізраїльсько-арабський конфлікт демонструє, що тривале протистояння може ставати динамічним, багатовимірним і змінювати регіональну політику. Водночас досвід Ізраїлю доводить: навіть у найскладніших умовах можливо поєднувати оборону, розвиток, міжнародне партнерство та стратегічне планування. Для України цей досвід є важливим ресурсом у формуванні власної моделі виживання, адаптації та перемоги в умовах затяжного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атака ісламістів на Ізраїль: Які висновки для України. URL: <https://dumka.media/ukr/blog/1696830607-ataka-islamistiv-na-izrayil-yaki-visnovki-dlya-ukrayini> (дата звернення: 14.09.2025).
2. Бузань В. Ю. Арабсько-ізраїльський конфлікт у контексті суперництва між США та СРСР (1956-1991 рр.): дис. канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 2013. 221 с.
3. Війна в Ізраїлі. Уроки для України. URL: https://lb.ua/world/2023/10/09/578603_viyna_izraili_uroki_ukraini.html (дата звернення: 14.09.2025).
4. Гамаль Абдель Насер. Щоденник про війну в Палестині. Переклад Осип Леміш. Б. м., 2020. 34 с.
5. Душенко М. В. Ізраїльсько-палестинські відносини у зовнішньополітичній стратегії США (1987 - 2009 рр.): диплом. магістр міжн. відн.: Миколаїв 2022. 130 с.
6. Ізраїль вивчає уроки війни в Україні: деякі висновки експертів неочікувані і надважливі. URL: <https://informer.ua/uk/izrajil-vivchaye-uroki-viyni-v-ukrajini-deyaki-visnovki-ekspertiv-neochikuvani-i-nadvazhlivi> (дата звернення: 10.11.2025).
7. Ізраїль вивчає український досвід боротьби з іранськими дронами. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/11/14/7484534/> (дата звернення: 16.11.2025).
8. Ізраїль планує надати Україні систему попередження про повітряну загрозу - міністр Коен. URL:

- <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/16/7389696/>
(дата звернення: 05.08.2025).
9. Ізраїль запропонував передати Україні російську зброю, захоплену ЦАХАЛом у Лівані. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/01/21/7494663/> (дата звернення: 01.08.2025).
10. Ізраїль: про «Патріоти» та співпрацю у постачанні озброєнь. URL: https://lb.ua/world/2025/06/11/681028_pro_izrailski_patrioti.html
(дата звернення: 10.11.2025).
11. Ізраїльські військові запровадили нові обмеження на висвітлення в медіа солдатів, які несуть бойову службу. URL: <https://detector.media/infospace/article/236846/2025-01-09-izrailski-viyskovi-zaprovadyly-novi-obmezhennya-na-vysvitlennya-v-media-soldativ-yaki-nesut-boyouvu-sluzhbu/> (дата звернення: 26.11.2025).
12. Ізраїль знищив офіс проіранської телекомпанії Al-Mayadeen у Бейруті - Reuters (репортаж у Детекторі). URL: <https://detector.media/infospace/article/233851/2024-10-24-izrail-znyshchuv-ofis-proiranskoj-telekompanii-al-mayadeen-u-beyrut-reuters/>
(дата звернення: 26.11.2025).
13. Крижанівський О. П. Історія стародавнього Сходу: підручник. Київ: Либідь, 2002. 592 с.
14. Новини евакуації українців із Газі: Посольство України в Ізраїлі: ще 59 українців евакуйовано. URL: https://lb.ua/society/2024/03/08/602447_posolstvo_ukraini_izraili_shche_59.html (дата звернення: 25.10.2025).
15. Новинарня. Урок Ізраїлю - така модель безпеки не підходить для України, лише НАТО - Клімкін. URL: <https://novynarnia.com/2023/10/08/urok-izrayilyu-taka-model-bezpeky-ne->

- pidhodyt-dlya-ukrayiny-lyshe-nato-klimkin/
(дата звернення: 20.11.2025).
- 16.Новинарня. Зеленський провів розмову з прем'єром Ізраїлю на тлі відбиття нападу ХАМАС. URL: <https://novynarnia.com/2023/10/08/zelenskyj-proviv-rozmovu-z-premyerom-izrayilyu-na-tli-vidbyttya-napadu-hamas/> (дата звернення: 22.11.2025).
- 17.Росія готується звинуватити Україну в продажі ХАМАСу західної зброї - ГУР. URL: <https://novynarnia.com/2023/10/09/rosiya-gotuyetsya-zvynuvatyty/> (дата звернення: 16.11.2025).
- 18.Сім уроків Ізраїлю для України. URL: https://bastion.tv/sim-urokiv-izrayilyu-dlya-ukrayini_n30559 (дата звернення: 16.11.2025).
- 19.Халабі Абдульмалік Талеб. Державотворення в Ізраїлі і Палестині в їх співвідношенні: автореф. канд. юр. наук: 12.00.01. Одеса, 1998. 19 с.
- 20.ХАМАС: що це за радикально-ісламістський рух і хто його підтримує. URL: <https://www.dw.com/uk/hamas-so-ce-za-radikalnoislamistskij-ruh-i-hto-jogo-pidtrimue/a-57546443>
- 21.Ченовет Е., Стефан М. Дж. Чому ненасильницький спротив ефективний. Стратегічна логіка громадянського конфлікту пер. С. Гіріка. Київ: Кліо, 2014. 137-169 с. (дата звернення: 11.09.2025).
- 22.A timeline of Israel's weaponisation of aid to Gaza - Al Jazeera URL: <https://www.aljazeera.com/news/2025/3/25/a-timeline-of-israels-weaponisation-of-aid-to-gaza> (дата звернення: 21.11.2025).
- 23.Avraham Sela. «Arab-Israeli Conflict.» The Continuum Political Encyclopedia of the Middle East. Ed. Avraham Sela. New York: Continuum, 2002. pp. 58-121.
- 24.Bar-On M. The Gates of Gaza. New York : Palgrave Macmillan, 1997. 320

- p.
25. Ben-Ami S. Scars of War, Wounds of Peace. Oxford : Oxford University Press, 2006. 368 p.
  26. Bickerton I., Klausner C. A Concise History of the Arab-Israeli Conflict. New York : Routledge, 2016. 424 p.
  27. Camp David Accords. Framework for Peace in the Middle East. Washington: U.S. Government Printing Office, 1978.
  28. Carter, J. Keeping Faith: Memoirs of a President: University of Arkansas Press, 1995. 648 p.
  29. Chomsky N. The Fateful Triangle. London : Pluto Press, 1999. 512 p.
  30. Cohen A. Israel and the Bomb. New York : Columbia University Press, 1999. 448 p.
  31. Dowty A. Israel/Palestine. Cambridge : Polity Press, 2017. 280 p.
  32. Friedman T. From Beirut to Jerusalem. New York : Farrar, Straus and Giroux, 1995. 592 p.
  33. Gaza militants, Israel trade new rocket fire and airstrikes - Associated Press
URL: <https://apnews.com/article/middle-east-israel-jerusalem-076a9ec7e2bd9c065882c64a4ab820a1> (дата звернення: 11.10.2025).
  34. Gelvin J. The Israel-Palestine Conflict. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 320 p.
  35. Gerges F. The Superpowers and the Middle East. Boulder : Westview Press, 1994. 263 p.
  36. Gorenberg G. The Accidental Empire. New York : Times Books, 2006. 448 p.
  37. Halliday F. The Middle East in International Relations. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 374 p.
  38. Herzog C. The Arab-Israeli Wars. New York : Vintage, 2005. 560 p.
  39. Hinnebusch R. The International Politics of the Middle East. Manchester :

- Manchester University Press, 2015. 392 p.
40. Hobsbawm E. The Age of Extremes. New York : Vintage, 1996. 627 p.
41. How many Palestinians has Israel's Gaza offensive killed? - Reuters URL: <https://www.reuters.com/world/middle-east/how-many-palestinians-has-israels-gaza-offensive-killed-2025-03-24/> (дата звернення: 21.10.2025)
42. HRW: Hamas rockets from Gaza violated laws of war - The Jerusalem Post URL: <https://www.jpost.com/defense/hrw-hamas-rockets-from-gaza-violated-laws-of-war> (дата звернення: 11.10.2025).
43. Israel and the Palestinians: History of the conflict explained - BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/ckgr71z0jp4o> (дата звернення: 21.11.2025).
44. Jamaluddine Z., Abukmail H., Aly S. Traumatic injury mortality in the Gaza Strip from Oct 7, 2023, to June 30, 2024: a capture-recapture analysis. 2025. p. 469-477
45. Johnson P. A History of the Jews. New York : Harper Perennial, 1999. 656 p.
46. Karsh E. Palestine Betrayed. New Haven : Yale University Press, 2010. 336 p.
47. Khalidi R. The Hundred Years' War on Palestine. New York : Metropolitan Books, 2020. 336 p.
48. Kimmerling B., Migdal J. The Palestinian People: A History. Cambridge : Harvard University Press, 2003. 608 p.
49. Kunz J. The Arab-Israeli Conflict. New York : Routledge, 2017. 240 p.
50. Laron G. The Six-Day War. New Haven : Yale University Press, 2017. 408 p.
51. Maoz Z. Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security Doctrine. Ann Arbor : University of Michigan Press, 2009. 696 p.

52. Milton-Edwards B. *The Israeli-Palestinian Conflict*. London : Routledge, 2008. 304 p.
53. Morris B. *1948: A History of the First Arab-Israeli War*. New Haven : Yale University Press, 2008. 544 p.
54. Morris B. *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict*. New York : Vintage, 2001. 800 p.
55. Neff D. *Warriors for Jerusalem*. New York : Linden Press, 1984. 560 p.
56. Oren M. *Six Days of War*. Oxford : Oxford University Press, 2003. 480 p.
57. Pappé, I. *The Ethnic Cleansing of Palestine*. Oxford: Oneworld Publications, 2006. 384 p.
58. Pedahzur A. *The Israeli Secret Services and the Struggle Against Terrorism*. New York : Columbia University Press, 2009. 240 p.
59. Quandt W. *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict*. Washington : Brookings, 2005. 550 p.
60. Rabin Y. *The Rabin Memoirs*. Berkeley : University of California Press, 1996. 368 p.
61. Roberto Bachi. *The Population of Israel*. C.I.C.R.E.D, 1974. 428 p.
62. Saad Hariri on Lebanon's Future - Newsweek URL: <https://www.newsweek.com/saad-hariri-lebanons-future-103177>
63. Sachar H. *A History of Israel*. New York : Knopf, 2007. 1296 p.
64. Segev T. *1967: Israel, the War, and the Year that Transformed the Middle East*. New York : Metropolitan Books, 2007. 608 p.
65. Shapira A. *Israel: A History*. Waltham : Brandeis University Press, 2012. 528 p.
66. Shlaim A. *The Iron Wall*. New York : Norton, 2014. 672 p.
67. Smith C. *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*. Boston : Bedford/St. Martin's, 2016. 528 p.
68. Tessler M. *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*. Bloomington :

- Indiana University Press, 2009. 1040 p.
69. United Nations. Resolution 181 (II). *Future Government of Palestine*. New York: United Nations General Assembly, 29 November 1947.
70. United Nations. Security Council Resolution 242. *The Situation in the Middle East*. New York: United Nations Security Council, 22 November 1967.
71. United Nations. Security Council Resolution 338. *Ceasefire and Implementation of Resolution 242 (1967)*. New York: United Nations Security Council, 22 October 1973.